

Ekspertni pogled na vlogo vrednot v vzgojno izobraževalnem sistemu

JANEK MUSEK

Univerza v Ljubljani,

Filozofska fakulteta,

Oddelek za psihologijo,

Aškerčeva 2,

SI-1000 Ljubljana

e-mail: janek.musek@guest.arnes.si

KRISTIJAN MUSEK LEŠNIK

Inštitut za psihologijo osebnosti

SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Z eksploratorno raziskavo smo želeli ugotoviti ekspertna stališča o vrednotah in vlogi vrednot v vzgoji in izobraževanju. Izsledki raziskave so pokazali, da po mnenju ekspertov oblikovanje vrednot in vrednotnega sistema med vsemi sestavinami vzgoje največ prispeva k najvišjim vzgojnim ciljem in da je zelo pomembno za osnovne civilizacijske in eksistencialne standarde človeštva. Večina ekspertov meni, da je vrednote treba v večji meri vključevati v vzgojno izobraževalne vsebine, pri tem pa še posebej poudarjajo osebnostno-izpolnitvene, okoljevarstvene, socialne, življenjske, multikulturalnostne, demokratične, zdravstvene, tradicionalne moralne in intelektualne vrednote. Eksperti menijo, da imajo starši in družina največji vpliv na oblikovanje vrednot, potem pa sledijo šola, vrstniki, druge ustanove, mediji in cerkev, vendar želijo, da bi bil vpliv šole na oblikovanje vrednot večji, kot je dejansko.

Ključne besede: vrednote, vrednotna usmeritev, vrednotni sistem, vzgoja, izobraževanje, ekspertna ocena

ABSTRACT

EXPERT VIEW ON THE ROLE OF VALUES IN EDUCATION

An exploratory study was designed in order to establish expert opinions about the role of values in the education. According to the expert judgements, the formation of values and value systems contributes to the accomplishment of highest educational goals more than any other component of education. It is also very important in relation to basic existential and civilizatory standards of humanity. The majority of experts share the opinion, that the values should be more thoroughly integrated into the educational and schooling system. In this respect, the experts especially stressed the integration of the values of personal growth, environmental concern, social welfare, dignity of life, multiculturalism, democracy, health, traditional ethics and intellectuality. The experts further shared the opinion, that the formation of values is influenced by parents and family in the

first place, and after this by educational institutions, peers, other institutions, media and church. Nevertheless, the experts expressed the need for more intensive influence of educational institutions in relation to the value system formation of the individual.

Key words: values, value orientation, value system, education, expert judgement

"Laže se je boriti za principe, kot živeti v skladu z njimi"

Alfred Adler

Uvod

Sodobni raziskovalci družbe in kulture vse bolj ugotavljajo, da so vrednote najpomembnejše določile bistva družbe in kulture. So identifikacijski znak različnih dob in kultur. V nasprotju z mnogimi psihosocialnimi pojavi, ki so bistveno bolj spremenljivi, so vrednotne usmeritve in vrednotni sistemi razmeroma stabilni.

V njih se navadno zrcali duh dobe in kulture vse dotlej, dokler se tudi sam bistveno ne spremeni. Šele ob velikih družbenih spremembah lahko pričakujemo večje spremembe tudi v vrednotnih usmeritvah. Zato ni presenetljivo, če si od raziskovanja vrednot obetamo pridobiti nekak "rentgenski" vpogled v anatomijo določene družbe, kulture ali zgodovinskega obdobja. Tega se npr. dobro zavedajo najprominentnejši raziskovalci kultur in kulturnih razlik.

Po Smithu in Bondu (1998, str. 69) "je najboljši pojmovni okvir za medkulturno primerjalno raziskovanje, s katerim razpolagamo danes, prav raziskovanje vrednotnih razlik".

Za osemdeseta in devetdeseta leta bi lahko celo rekli, da je proučevanje vrednot resnično eminentno zastopano v psiholoških medkulturnih raziskavah (Bond, 1988, 1991; Bond, Leung & Schwartz, 1992; Chinese Culture Connection, 1987; Fiske, 1991, 1992; Hofstede, 1980, 1983; Hofstede & Bond, 1988; Hui & Triandis, 1986; Kagitçibasi, 1970, 1996; Leung & Bond, 1989; Leung, Bond & Schwartz, 1995; Sagiv & Schwartz, 1995; Schwartz, 1994; Smith & Schwartz, 1997; Smith, Dugan & Trompenaars, 1996, 1997; Smith, Trompenaars & Dugan, 1993, 1995; Triandis, 1990, 1995; Triandis et al., 1972).

Sodobno znanstveno raziskovanje vrednot tako ponovno spoznava vlogo, ki so jo vrednotam pripisovali prvi pomembni raziskovalci človekove narave in družbe. Platon in Aristotel sta filozofsko utemeljila sistem vrlin (starogr. vrlina arete, lat. virtus), na katerem naj temeljita človekovo obnašanje in družba (Musek, 2000). Tako se je oblikovala trojica antičnih vrednot, dobro, resnično in lepo (bonum, verum, pulchrum), ki ji je Sveti Avguštin, vodilni zgodnji krščanski filozof dodal še tri, namreč upanje, vero in ljubezen. Vse do Nietzscheja (1871) je v filozofiji človeka in družbe ostajal pomen vrednot nedotaknjen, sam Nietzsche je v zvezi s svojo vizijo novega človeka in nove družbe govoril o "prevrednotenju vrednot". Nasprotno pa se je psihologija s častno izjemo pionirskih raziskovalcev (Spranger, 1924; Allport, Vernon in Lindzey, 1951) le obotavljivo dotikala problematike vrednot. Šele v zadnjih desetletjih so raziskovanja Rokeacha (1973, 1975), Hofsteda, Schwartza in drugih (Hofstede, 1980, 1984; Schwartz in Bilsky, 1987, 1990; Smith in Schwartz, 1997), pa tudi naše raziskave (Musek, 1991, 1993, 2000; Pogačnik, 1986, 1987) odprle novo poglavje v raziskovanju vrednot.

V teh raziskavah so avtorji izhajali iz koncepta, ki postavlja vrednote na sam vrh človekovih motivacijskih in kognitivnih meril, pojmuje jih namreč kot življenjska vodila

(Musek, 2000, str. 8-12). To pa je v popolnem nasprotju z modernistično, pa tudi post-moderno miselnostjo, ki vrednote nekako polaga na stranski tir. Še vedno kar pogosto slišimo mnenja, da vrednote nimajo posebnega pomena in vpliva v našem življenju in da je govorjenje o vrednotah in njihovem pomenu bolj moralistična in politična floskula kot kaj resnega. A nič ni bolj napačnega od takšnih mnenj. Raziskovanja so več kot potrdila staro življenjsko izkušnjo, da so vrednote naša vodila. Izkazalo se je (Musek, 1998, 2002a, b), da so vrednote med najpomembnejšimi prediktorji vsega, kar je najpomembnejše v našem življenju: to še zlasti velja za naše življenjske cilji in odločitve, npr. odločitve o izbiri šole, poklica, o izbiri življenjskega partnerja, o družini, rojstvu in številu otrok, naše odločitve o verski, politični in filozofski orientaciji, življenjskem nazoru, o odnosih med spoloma, o odnosih do nacionalnosti, manjšin, priseljencev, do vojn, kriminala, pravnega in zakonskega reda, do splava in prav gotovo tudi ne nazadnje velja za naše odločitve o vzgoji in vzgojnih prijemih.

Ni družbe, družbenega sistema in kulture brez značilnega sistema vrednot. Ta sistem usmerja in osmišlja ohranjanje, reprodukcijo in napredek družbe ali kulture. Na eni strani usmerja ta sistem družbene in kulturne dejavnike in ustanove (starše, šolo...), da pri posamezniku oblikujejo sebi skladen individualni vrednotni sistem. Na drugi strani usmerja vrednotni sistem posameznike v njihovem ravnanju in medsebojnih odnosih tako, da bo to ustrezalo temeljnim vrednotam in omogočilo reprodukcijo družbe in kulture iz ene generacije v naslednjo. Vrednotni sistem tako posreduje med družbo (kulturo) in posameznikom.

Vzgojni in izobraževalni proces je pomemben del tega odnosnega dogajanja med družbo in posameznikom. Na podlagi vrednot poteka socializacija, vzgoja in izobraževanje posameznika, na podlagi vrednot prispeva posameznik svoj delež k reprodukciji, ohranjanju in napredku družbe. V tem ne more uspeti, če sam ne oblikuje svojega vrednotnega sistema. In tega ne more oblikovati brez vzgoje in izobrazbe.

Na žalost se prav na področju vzgoje premalo odločno rebija spoznanje o pomembnosti dejavnejše integracije vrednot v življenje in delovanje posameznika. To svojevrsten paradoks, kajti vzgoja, ki naj bi pomagala oblikovati posameznika in njegovo osebnost, je že po definiciji brez vsakega smisla, če ne temelji na vrednotah. Če vzgoja ne temelji na vrednotah, potem je ni. V sodobnem svetu se pomena dejavne integracije vrednot temeljito zavedajo delovne organizacije in institucije: najučinkovitejše in najuspešnejše so prav tiste, ki jim je uspelo izoblikovati jasno poslanstvo, utemeljeno na vrednotah (Adams, 2003; Blanchard in Stoner, 1997; Collins, 1996; Collins in Porras, 1991, 1995, 1996, 2002; Elizur in Koslowsky, 2001a, b; Griseri, 1998; Hitchcock, 1996; Kuczumski in Kuczumski, 1995; Mauro, Natale in Libertella, 1999; McDonald in Gandz, 1994; McNamara, 2002a, b; Musek Lešnik, 2003; Nanus, 1992; Peter Wildblood Consultants, 2000a, b; Peters in Waterman, 1982; Scott, Jaffe in Tobe, 1993; Talbot, 2003; Tarnow, 1998; Terez, 2002; Testa, 1999; Tracy, 2003; Wallace, Hunt in Richards, 1999). Upravljanje, ki temelji na vrednotah, je postalo geslo sodobnega organizacijskega duha (Anderson, 1997; Elizur in Koslowsky, 2001a, b; Musek Lešnik, 1998, 2003; Turner, 2002).

Skrajni čas je, da (ponovno) postane tudi merilo sodobne vzgoje. Danes se mnogi strokovnjaki zavedajo, da so vrednote premalo prisotne v sodobni vzgoji, ki je kljub številnim opozorilom in kritikam še vedno močno zaznamovana s permisivno in post-modernistično miselnostjo (Leming, 1996; Owen, 2001; Quong, Walker in Stott, 1998; Renchler, 1991; Senge, 1990, 2000; Snyder, Acker-Hocevar in Snyder, 2000). Relativiziranje morale in razblinjanje odgovornosti je nujen spremljevalec tega trenda. Čeprav je oblikovanje značaja od antičnih časov temeljni cilj vzgoje (Aristotel, 1962; Teofrast, 1971), imajo težnje po bolj organizirani vrednotni in značajski vzgoji danes ponovno

zelo aktualne razsežnosti (Allman, 1999; Arthur, 2003; Damon, 2002; Elam, Lowell in Gallup, 1993; Himmelfarb, 1995; Jensen, 1996; Lickona, 1992, 1997; McClellan, 1992; Murphy, 2002; Otten, 2000, 2002; Rusnak, 1998; Ryan, 1996; Schaeffer, 1999; Wynne in Ryan, 1997). Kot da danes še posebno pomenljivo odmevajo besede Martina Luthra Kinga izpred desetletij (King, 1947): "Razum in znanje nista dovolj. Intelekt IN značaj – to je cilj prave vzgoje."

Strokovnjaki in raziskovalci upravičeno opozarjajo, da se je v zadnjih desetletjih ob ekonomskem napredku in razvoju v glavnem povečevala tudi stopnja negativnih pojavov, zlasti kriminala in nasilja v medsebojnih odnosih, pa tudi v vzgoji (naraščanje vseh vrst zlorabe otrok). Zato so marsikje začeli temeljiteje razmišljati o možnostih dejavnejše integracije vrednot v vzgojni in izobraževalni sistem in vrednotna vzgoja brez indoktrinacije je postala že kar nekakšen recept za naj sodobnejši sistemski vzgojni pristop. Značilne so npr. ugotovitve strokovnjakov, ki so vodili projekt integracije vrednot v šolstvo in vzgojo na Novi Zelandiji (Heenan, 1996, 2000):

"Od 1960 je naše prebivalstvo naraslo za 33 odstotkov; nacionalni dohodek se je več kot podvojil, vladne naložbe v vzgojo in zdravje so dramatično narasle. Živimo dlje, zdravi smo bolj, kot smo bili kdajkoli, verjetno smo bogatejši in tehnološko naprednejši kot večina narodov. Toda v istem obdobju je za 400 odstotkov naraslo kriminalno nasilje, za 700 odstotkov je naraslo število rojstev zunaj zakona, potrojilo se je število otrok, ki živijo doma z enim samim staršem; število samomorov med najstniki se je povečalo štirikrat, na eno ločitev leta 1960 jih imamo zdaj šest... V tem obdobju je zabeležen tudi močan porast spolnih zločinov in zlorabe otrok."

Podobne ugotovitve bi lahko zapisali tudi za mnoga druga razvita okolja, nedvomno veljajo podobni trendi tudi za naše razmere. Stanje vzgoje je po drugi svetovni vojni v razvitem demokratičnem svetu najbrž postalo res kritično, vendar v drugačni smeri, kot je bilo kritično v času prevladujočih avtoritarnih in tudi totalitarnih vzgojnih indoktrinacij. V enem in drugem primeru pa zadeva vrednotno in moralno zrelost ter odgovornost posameznika ter družbe. Če se je človek moral v imenu svobode in odgovornosti postavljati zoper avtoritarno vzgojo in indoktrinacijo, mora danes spet v imenu svobode in odgovornosti reševati vrednote same. Črtanje neutemeljenih avtoritet (beri indoktrinacije) iz vzgojnih načrtovanj je pomembno, črtanje avtoritete samih vrednot pa je nedopustno.

A zakaj si lahko od dejavnejše vrednotne vzgoje obetamo izboljšanje? Razlog je preprost. Če bi se ljudje v svojem obnašanju ravnali v skladu z vrednotami, potem bi bilo vseh omenjenih in drugih negativnih pojavov (tistih namreč, ki izhajajo iz obnašanja, ki ni usklajeno z vrednotami) bistveno manj. Pomanjkljivost vrednotne vzgoje je v tem, da ne spodbuja dovolj odločenosti (vedenjskih namer), da bo posameznik ravnal v skladu s svojo vrednotno usmeritvijo. Danes dokaj dobro poznamo psihološke razloge, zaradi katerih nastaja neskladje med vrednotami in obnašanjem (Musek, 1993, 2000). Povsem jasno je torej, da bi na podlagi tega znanja lahko z ustreznijšim oblikovanjem dejavnih vrednot (k temu pa lahko prispeva ustrezna vrednotna vzgoja) vplivali na obnašanje in zmanjšali obseg negativnih pojavov v družbi.

Za začetek se lahko vprašamo, ali je in kako daleč je pri nas dozorelo spoznanje o integraciji vrednot v našo vzgojno in izobraževalno prakso. V ta namen smo izvedli obsežno eksploratorno raziskavo pri večjem številu oseb, ki jih lahko označimo kot eksperte na področju vzgoje in izobraževanja v širšem pomenu besede (gre predvsem za pedagoge in psihologe ter dodiplomske in podiplomske študente pedagogike in psihologije). Namen raziskave je bil večstranski: želeli smo ugotoviti ekspertna stališča o vrednotah in vlogi vrednot v vzgoji (ne nazadnje tudi njihove lastne vrednotne orientacije), stališča o potrebnosti integracije vrednot v vzgojne cilje in vsebine (za vrednote nasploh in za posamezne vrednotne kategorije ter vzgojno izobraževalne cilje), pa tudi

njihove ocene o tem, kateri so ključni agensi vrednotne vzgoje tako nasploh kot pri posameznih pomembnih kategorijah vrednot.

Metoda

Udeleženci

V raziskavi je bilo zajetih 150 oseb, ki se študijsko ali profesionalno ukvarjajo s problematiko vzgoje in izobraževanja (predvsem pedagogi, učitelji in psihologi vključno s študenti pedagogike in psihologije). Večina med njimi je bila ženskega spola (125), starostni razpon pa je bil od 19 do 56 let, s povprečjem okrog 23 let, kar kaže na prevlado študentskega segmenta v vzorcu.

Instrumenti

Posebej za namen raziskave smo oblikovali obsežen vprašalnik, ki je obsegel 16 kompleksnih vprašanj (nekatera so vključevala tudi ustrezne ocenjevalne lestvice in celo celovite merske instrumente, npr. lestvico vrednot). Izmed teh vprašanj smo za to raziskavo izbrali prvih 11. Obravnavanih 11 točk vprašalnika je navedenih v dodatku kot posebna priloga.

Postopek

Udeleženci so prejeli vprašalnik osebno ali po pošti hkrati z daljšim besedilom ki je vključevalo prošnjo za sodelovanje, utemeljitev in pojasnilo potrebe po tovrstnem raziskovanju ter navodilo za izpolnjevanje vprašalnika. Udeleženci so nato izpolnili vprašalnike, njihovi odgovori pa so bili obdelani s statističnimi analizami.

Rezultati in diskusija

Izsledki raziskave bodo prikazani v skladu s strukturo vprašalnika, na katerega so odgovarjali eksperti. Zaradi lažjega sledenja in razumevanja je vprašalnik v celoti prikazan na koncu besedila v posebni prilogi. Kot že rečeno, se je vprašalnik nanašal predvsem na ekspertna stališča o vlogi vrednot v vzgoji in izobraževanju, na stališča o potrebnosti integracije vrednot v vzgojne cilje in vsebine (tako za vrednote nasploh kot za posamezne vrednotne kategorije ter vzgojno izobraževalne cilje), pa tudi na ocene ekspertov o tem, kateri so ključni agensi vrednotne vzgoje in kakšna sta njihov dejanski ter zaželeni vpliv na oblikovanje vrednot in vrednotnega sistema pri posamezniku.

1.-3. Vpliv kulturne tradicije, socialno ekonomskega in političnega konteksta na oblikovanje našega vrednotnega prostora

Prva tri vprašanja ekspertnega instrumenta (glej prve tri točke vprašalnika v dodatni prilogi) so se nanašala na:

- kulturno civilizacijske korenine našega vrednotnega prostora,
- socialno ekonomski kontekst našega vrednotnega prostora in
- politično sistemski kontekst našega vrednotnega prostora

Večina ekspertov meni, da opredeljuje naš vrednotni prostor skupna helenistično-krščansko-novoveška kulturna tradicija Evrope in Zahoda (37,5 odstotka), po več kot četrtina jih meni, da ga opredeljuje krščanska kulturna tradicija (27,8 odstotka) oziroma katoliška kulturna tradicija (29,2) in le 5,6 odstotka jih meni, da opredeljuje naš vrednotni prostor laična novoveška meščanska kultura.

Eksperti dalje v približno enakem odstotku menijo, da je glavni gospodarsko sistemski dejavnik vplivanja na vrednote tržni sistem (48,6 odstotkov) in mešane prvine tržnega in preteklega planskega sistema (46,5), razmeroma malo, le 4,9 odstotka jih meni, da naš vrednotni prostor še vedno vplivajo predvsem ostanki prejšnjega planskega socia-

lističnega sistema. Glede na dejstvo, da so se elementi tržnega gospodarstva v našem prostoru uveljavljali vsaj od druge polovice šestdesetih let, ti odgovori ne presenečajo.

Glede politično systemskega okvirja velika večina ekspertov (80,6 odstotka) pri-soja vplivno vlogo v pretežni meri že sistemu demokratičnega političnega pluralizma, slaba petina (18,7 odstotka) pa jih vendarle meni, da se naš vrednotni prostor s političnega aspekta še oblikuje pretežno pod vplivom ostankov socialističnega enopartijskega sistema.

4. Končni (najvišji) cilji vzgoje

Pri četrtem vprašanju so eksperti rangirali končne oziroma najvišje cilje vzgoje. Odgovarjali so na vprašanje, kaj so po vašem mnenju končni in najvišji cilji vzgoje in jih razvrščali po pomembnosti (glej preglednico 1).

Preglednica 1. Povprečni rangi pomembnosti končnih vzgojnih ciljev (nižje povprečje pomeni višji rang pomembnosti).

Končni vzgojni cilji	Povprečni rang
uresničevanje osebnih zmožnosti in potencialov	2,9586
boljša družba in boljši odnosi med ljudmi	3,2897
oblikovanje življenjskega smisla in poslanstva	4,0000
duhovna rast in modrost	4,2276
uresničevanje talentov in sposobnosti	4,3931
vsestranski napredek človeštva	6,2552
ohranjanje in preživetje človeštva	6,8333
vključevanje v naravni in kozmični red	7,5448
oblikovanje dobrega državljana	7,7517
vrhunski ustvarjalni dosežki	7,9514
odrešitev, zveličanje	10,1181
maksimalna moč in veljava v družbi	10,2897

Kot kažejo podatki s preglednice 1 so eksperti v povprečju za najvišji cilj vzgoje ocenili uresničevanje osebnih zmožnosti in potencialov (povprečni rang 2,96), v gornji del rang lestvice pa sodijo še cilji boljša družba in boljši odnosi med ljudmi (3,29), oblikovanje življenjskega smisla in poslanstva (4,00), duhovna rast in modrost (4,29) ter uresničevanje talentov in sposobnosti (4,39). Najnižji rang imata cilja maksimalna moč in veljava v družbi (10,29) in odrešitev, zveličanje (10,12). Ta cilja naj bi po mnenju ekspertov ne bila toliko v ospredju vzgojnih prizadevanj. Ta sodba se nekako ujema s splošnim prepričanjem, da so religiozni in politični smotri bolj stvar osebnega odločanja kot pa predmet splošne vzgoje. Ostali cilji so po ocenjeni pomembnosti nekje med obema navedenima skupinama ciljev, vendar med njimi ni velikih razlik.

Ob četrtem vprašanju nas je tudi zanimalo, ali lahko iz rangov ekspertov razberemo latentne kategorije, v katere le-ti (nezavedno) razporejajo navedene najvišje vzgojne cilje. Povedano z drugimi besedami, nas je zanimalo ali obstaja latentna struktura teh ciljev. V ta namen smo analizirali odgovore ekspertov na četrto vprašanje s pomočjo multivariatnih analiz, ki nam razkrivajo bodisi latentne dimenzije (FA in MDS), bodisi taksonomsko (klasifikatorno) strukturo prostora najvišjih vzgojnih ciljev. Pri tem naj opozorim, da imajo rezultati faktorске analize le zelo aproksimativno vrednost, saj se rangi izključujejo.

Preglednica 2. Rotirana faktorska matrika najvišjih vzgojnih ciljev.

	Faktor			
	1	2	3	4
vključevanje v naravni in kozmični red	,808		-,126	,174
boljša družba in boljši odnosi med ljudmi	,788			
ohranjanje in preživetje človeštva	-,645	,135	-,112	,128
uresničevanje osebnih zmožnosti in potencialov	-,473	-,117	-,328	,288
maksimalna moč in veljava v družbi	,214	,791		,227
oblikovanje življenjskega smisla in poslanstva	-,135	,735	,232	
odrešitev, zveličanje	,369	,638	-,352	,114
oblikovanje dobrega državljana	-,264	,494		-,336
duhovna rast in modrost		,136	,820	
vsestranski napredek človeštva	-,378	,354	-,580	
vrhunski ustvarjalni dosežki		,170	,155	,846
uresničevanje talentov in sposobnosti			,331	-,628

Iz preglednice 2 lahko razberemo, da je faktorska analiza izločila štiri latentne dimenzije (faktorje) z večjo lastno vrednostjo kot 1,00. Ti štirje faktorji skupaj pojasnjujejo 60,69 odstotkov celotne variance spremenljivk. Vsi štirje so dokaj "močni", tudi zadnji pojasnjuje še vedno več kot 10 odstotkov celotne variance.

Prvi faktor lahko interpretiramo kot bipolarno dimenzijo vzgojne usmerjenosti k osebnostni (individualni) rasti nasproti usmerjenosti k družbeni rasti: s to dimenzijo imajo najvišja pozitivna nasičenja cilji uresničevanje talentov in sposobnosti, uresničevanje osebnih zmožnosti in potencialov in – v manjši meri – vrhunski ustvarjalni dosežki (vsi zadevajo uresničevanje osebnostnih potencialov), medtem ko so najvišja negativna nasičenja pri ciljnih ohranjanje in preživetje človeštva, boljša družba in boljši odnosi med ljudmi in vsestranski napredek človeštva (vsi zadevajo človečansko in družbeno napredovanje in blagostanje).

Druga latentna dimenzija ni tako bipolarna, najvišja nasičenja pa najdemo pri ciljnih maksimalna moč in veljava v družbi, odrešitev in zveličanje, vrhunski ustvarjalni dosežki in vključevanje v naravni in kozmični red. Dimenzija ima očitno zelo kompleksno psihološko vsebino, ki je ni mogoče enostavno opredeliti. Nekako združuje usmerjanje k družbenemu uveljavljanju z usmerjenostjo k transcendentnim, eshatološkim ciljem, oboje pa z vrhunsko ustvarjalnostjo in integriranjem v red narave in kozmosa. Morda je skupni imenovalac ciljev, nasičenih s to dimenzijo, preseganje osebnega in usmerjanje k transpersonalnim ciljem. Pogojno bi jo torej lahko označili kot usmerjenost k transpersonalnim smotrom.

Tretja dimenzija je spet bipolarna, z njo je najbolj pozitivno nasičen cilj oblikovanje življenjskega smisla in poslanstva, najbolj negativno pa cilj vsestranski napredek človeštva. Dimenzija očitno razlikuje med vzgojno usmerjenostjo k osmišljevanju življenja in usmerjenostjo v dobrobit človeštva. Dimenzija morda zajame eksistencialno, vertikalno oblikovanje osebnosti na eni strani ter človečansko, horizontalno na drugi.

Podobno velja za četrto latentno dimenzijo, ki najbolj pozitivno korelira s ciljem oblikovanje dobrega državljana, najbolj negativno pa s ciljem duhovna rast in modrost. Lahko bi jo označili kot dimenzijo vzgojne usmerjenosti k državljanskim vrlinam nasproti usmerjenosti k duhovnim vrlinam.

5. Najpomembnejše vsebine (sestavine) vzgoje

Pri petem vprašanju (točka pet dodatne priloge) so eksperti rangirali tiste sestavine vzgoje in vzgojnih ciljev, ki po njihovem mnenju največ prispevajo k najvišjim vzgojnim ciljem.

Preglednica 3. Povprečni rangi pomembnosti prispevanja vzgojnih sestavin k najvišjim vzgojnim ciljem (nižje povprečje pomeni višji rang pomembnosti).

	Povprečni rangi	Standardni odklon
oblikovanje vrednot in vrednotnega sistema	2,7639	2,85546
oblikovanje dobrega značaja	3,7586	2,67518
splošna izobrazba	3,8819	2,31594
učenje osnovnih spretnosti za preživetje	5,5208	3,50019
spoznavanje naravnih zakonitosti	6,1655	3,34584
usposabljanje za uveljavljanje v življenju	6,7887	3,56665
disciplina	6,8276	3,03073
priprava za družinsko življenje	7,5379	2,88199
priprava za poklic	7,9021	2,85646
spodbujanje telesnega razvoja in telesnih spretnosti	8,2690	3,10523
spodbujanje umetniškega izražanja	8,2708	7,33344
oblikovanje svetovnega ali verskega nazora	8,5241	3,42799

Iz preglednice 3 vidimo, da je po mnenju ekspertov prav oblikovanje vrednot in vrednotnega sistema sestavina vzgoje, ki največ prispeva k najvišjim vzgojnim ciljem. Temu sledita oblikovanje dobrega značaja in splošna izobrazba. Zanimivo in morda presenetljivo je, da eksperti prisojajo najnižji rang pomembnosti sestavinam kot so oblikovanje svetovnega ali verskega nazora, spodbujanje umetniškega izražanja in spodbujanje telesnega razvoja in telesnih spretnosti.

6. Vrednote v odnosu do eksistencialnih in civilizacijskih standardov sodobnega sveta

Naslednje, šesto vprašanje (glej točko 6 v prilogi) se je nanašalo na vlogo vrednot v odnosu do civilizacijskih in eksistencialnih osebnostnih ter družbenih standardov sodobnega sveta. Eksperti so ocenili, da so vrednote pomembne za te cilje, na ocenjevalni lestvici od 1 (povsem se strinjam) do 5 (povsem se ne strinjam).

Preglednica 4. Povprečna ocena pomembnosti (1-5) oblikovanja vrednot za civilizacijske in eksistencialne standarde (ničle pred decimalno vejico so izpuščene).

	N	Povprečje	Standardni odklon
oblikovanje osebnosti in značaja	145	4,6414	,54868
duhovni napredek posameznika in človeštva	145	4,2000	,76920
medsebojno sožitje in mir med ljudmi	145	4,1931	,76645
odpravljanje negativnih pojavov v družbi	145	4,1241	,91956
večja kakovost življenja	144	4,0069	,90451
boljša perspektiva človeštva	145	3,9724	,83287
očuvanje naravnega okolja	145	3,9241	,93603
odpravljanje negativnih pojavov pri posamezniku	145	3,9103	,91982
nadaljnji razvoj demokracije	145	3,2966	,91381
politična stabilnost	145	3,0138	1,00683
gospodarska stabilnost	145	2,9172	,93172

Treba je poudariti, da se eksperti v povprečju povsem do vsaj srednje strinjajo (ocena 3), da oblikovanje vrednot prispeva k navedenim civilizacijskim in eksistencialnim standardom oziroma ciljem. Po mnenju ekspertov so vrednote najbolj pomembne za oblikovanje osebnosti in značaja, za duhovni napredek posameznika in človeštva in za medsebojno sožitje in mir med ljudmi. Najmanj so pomembne za gospodarsko stabilnost, politično stabilnost in nadaljnji razvoj demokracije. Pravzaprav bi lahko dejali, da so povprečne ocene za vse postavke, razen prve, ki odstopa navzgor in zadnjih treh, ki odstopajo navzdol, dokaj izenačene. Dokaj presenetljiva je ocena ekspertov, da oblikovanje vrednot ni ključnega pomena za razvoj demokracije, saj nas zgodovina in civilizacijske deklaracije prepričujejo o nasprotnem. Ker podobno menijo tudi o politični in gospodarski stabilnosti, lahko domnevamo, da naši eksperti morda podcenjujejo societalni pomen vrednot na račun individualnega.

7. Potreba po večjem vključevanju vrednot v vzgojo in izobraževanje

Z našega raziskovalnega vidika je pomembno sedmo vprašanje, kjer gre za presojo, ali je potreba, da se v razvitem demokratičnem svetu vrednote v večji meri vključijo v vzgojni in izobraževalni proces.

Več kot polovica (56,5 odstotka) ekspertov meni, da obstaja potreba po večjem vključevanju vrednot v vzgojni in izobraževalni proces. Ostalih 35,5 odstotka meni, da obstaja ta potreba vsaj delno, le 8,1 odstotek pa, da te potrebe ni.

8. Pomembnost glavnih področij vrednot in potreba po njihovem vključevanju v vzgojo in izobraževanje

Pri osmem vprašanju (glej točko 8 v prilogi) so eksperti ocenjevali najprej pomembnost najpomembnejših področij vrednot (z ocenami od 1 do 10) nato pa tudi potrebo po vključevanju teh področij v vzgojni in izobraževalni proces (1-5).

Preglednica 5. Povprečna ocena pomembnosti vrednotnih področij.

Vrednotna področja	Povprečje	Standardni odklon
življenjske vrednote (spoštovanje življenja)	9,5448	1,0068
družinske vrednote (družinska sreča, ljubezen do partnerja, do otrok, do staršev)	9,3586	1,1883
socialne vrednote (ljubezen do bližnjega, nesebičnost, prijateljstvo, solidarnost)	9,1944	1,4449
tradicionalne moralne vrednote (poštenost, odgovornost, zvestoba, spoštovanje morale in zakonov)	8,9448	1,2790
demokratske (svoboda, demokracija, strpnost, enakost, enakopravnost)	8,9310	1,5030
vrednote zdravja (zdravje, zdrava prehrana, telesna kultura)	8,8345	1,3845
okoljevarstvene vrednote (ohranjanje narave, varovanje okolja, čisto okolje)	8,8333	1,2060
individualne vrednote (osebna svoboda, osebna integriteta in nedotakljivost, čast in dostojanstvo posameznika)	8,7361	1,6172
intelektualne vrednote (izobrazba, znanje, omika, bistrost)	8,6552	1,4971
vrednote multikulturalnosti (sožitje med narodi in kulturami, spoštovanje drugih narodov in kultur)	8,5793	1,8807
societalne vrednote (mir, pravičnost, red, napredek)	8,5139	1,6172
spoznavne vrednote (resnica, spoznavanje, znanost)	8,1586	1,5753
duhovne in kulturne vrednote (duhovna rast, modrost, kulturno življenje)	8,1111	1,5470
delovne vrednote (delavnost, marljivost, storilnost)	7,7917	1,5185
značajske vrednote (redoljubnost, disciplina, urejenost, čistost, skromnost)	7,6736	1,7851
estetske vrednote (lepota, harmonija, umetnost, glasba)	7,6154	1,5651
hedonske vrednote (veselje, sreča, udobje, zadovoljstvo, telesno uživanje)	7,3194	2,4082
vrednote doseganja (ustvarjalni dosežki, uspešnost, prekašanje drugih)	6,2500	2,1304
patriotske vrednote (ljubezen do domovine, nacionalni ponos)	6,0347	2,4903
krščanske vrednote (ljubezen, upanje, vera)	5,8958	2,8865
ekonomske vrednote (dobro gospodarjenje, varčnost, smisel za dobiček, naložbe in trženje)	5,8056	2,1557
vrednote podjetništva (podjetništvo, podjetnost, vodenje, upravljanje)	5,1250	1,9643
vrednote reputacije (priznanost, ugled, renome, veljava, slava)	5,0490	2,1041
lukrativne vrednote (imetje, bogastvo, denar, luksuzne dobrine)	4,1528	2,2480
verske vrednote (spoštovanje Boga in religiozne dimenzije življenja, razodete resnice, izpolnjevanje verskih dolžnosti)	3,7431	2,5136

Očitno je, da – gledano v celoti – eksperti prisojajo apolonskim vrednotam večjo pomembnost kot dionizičnim.

S pomočjo faktorjske analize smo preverili latentno strukturo dobljenega prostora vrednotnih področij. Faktorjska analiza je izločila 6 faktorjev z lastnimi vrednostmi nad 1, ki skupaj pojasnjujejo nekaj manj kot 64 odstotkov celotne variabilnosti manifestnih 25 spremenljivk (preglednica 6). Glede na scree-test se zdijo posebno pomembni prvi trije faktorji, ki pojasnjujejo nekaj pod 40 odstotkov variabilnosti pri šestfaktorjski soluciji. Ekstrakcija, omejena na te tri faktorje (trifaktorjska solucija), pojasni kar 47,649 odstotka celotne variance.

Preglednica 7 kaže rotirano trifaktorjsko solucijo za 25 vrednotnih področij. Glede na našo teorijo vrednot (Musek, 2000) bi lahko prvi izločeni faktor interpretirali kot centralno dimenzijo apolonskega področja vrednot s poudarkom na družbenih (demokratske, socialne, multikulturne, družinske in socialne vrednote), zdravstvenih in okoljskih področjih vrednot. Dimenzija zajema glavne vidike apolonske harmonije z drugimi, z okoljem, naravo in zdravjem. Ta dimenzija nasiča predvsem naslednja vrednotna področja:

- demokratične vrednote (svoboda, demokracija, strpnost, enakost, enakopravnost)
- socialne vrednote (mir, pravičnost, red, napredek)
- vrednote zdravja (zdravje, zdrava prehrana, telesna kultura)
- vrednote multikulturalnosti (sožitje med narodi in kulturami, spoštovanje drugih narodov in kultur)
- okoljevarstvene vrednote (ohranjanje narave, varovanje okolja, čisto okolje)
- družinske vrednote (družinska sreča, ljubezen do partnerja, do otrok, do staršev)
- socialne vrednote (ljubezen do bližnjega, nesebičnost, prijateljstvo, solidarnost)

Z naslednjo, drugo latentno dimenzijo, ki jo lahko interpretiramo kot dimenzijo dionizičnih vrednot, najbolj korelirajo naslednja vrednotna področja:

- vrednote podjetništva (podjetništvo, podjetnost, vodenje, upravljanje)
- ekonomske vrednote (dobro gospodarjenje, varčnost, smisel za dobiček, naložbe in trženje)

- lukrativne vrednote (imetje, bogastvo, denar, luksuzne dobrine)
- vrednote reputacije (priznanost, ugled, renome, veljava, slava)
- vrednote doseganja (ustvarjalni dosežki, uspešnost, prekašanje drugih)
- hedonske vrednote (veselje, sreča, udobje, zadovoljstvo, telesno uživanje)
- intelektualne vrednote (izobrazba, znanje, omika, bistrost)

Tretja dimenzija nasiča naslednja vrednotna področja:

- krščanske vrednote (ljubezen, upanje, vera)
- verske vrednote (spoštovanje Boga in religiozne dimenzije življenja, razodete resnice, izpolnjevanje verskih dolžnosti)
- patriotske vrednote (ljubezen do domovine, nacionalni ponos)
- tradicionalne moralne vrednote (poštenost, odgovornost, zvestoba, spoštovanje morale in zakonov)
- delovne vrednote (delavnost, marljivost, storilnost)
- značajske vrednote (redoljubnost, disciplina, urejenost, čistost, skromnost)
- estetske vrednote (lepota, harmonija, umetnost, glasba)
- duhovne in kulturne vrednote (duhovna rast, modrost, kulturno življenje)

V ospredju te dimenzije so predvsem verske, patriotske in tradicionalne moralne vrednote. Lahko bi jo interpretirali kot dimenzijo tradicionalnih vrednot.

Preglednica 6. Pojasnjena varianca 6 faktorjev z lastnimi vrednostmi nad 1.

Faktor	Lastne vrednosti			Rotirane vsote kvadratnih nasičenj		
	% variance	kumulativni %	kumulativni %	% variance	kumulativni %	kumulativni %
1	6,333	25,330	25,330	4,112	16,447	16,447
2	2,955	11,818	37,149	3,438	13,753	30,199
3	2,625	10,500	47,649	2,401	9,606	39,805
4	1,533	6,133	53,782	2,390	9,560	49,365
5	1,336	5,342	59,124	1,855	7,421	56,786
6	1,195	4,780	63,904	1,780	7,118	63,904

Preglednica 7. Trije najpomembnejši faktorji (rotirani po Varimax metodi).

	Faktor		
	1	2	3
demokratske (svoboda, demokracija, strpnost, enakost, enakopravnost)	,774	,198	
societalne vrednote (mir, pravičnost, red, napredek)	,759	,210	,141
vrednote zdravja (zdravje, zdrava prehrana, telesna kultura)	,737	,111	
vrednote multikulturalnosti (sožitje med narodi in kulturami, spoštovanje drugih narodov in kultur)	,704	,176	
okoljevarstvene vrednote (ohranjanje narave, varovanje okolja, čisto okolje)	,698	,205	
družinske vrednote (družinska sreča, ljubezen do partnerja, do otrok, do staršev)	,695		,136
socialne vrednote (ljubezen do bližnjega, nesebičnost, prijateljstvo, solidarnost)	,686		,188
vrednote podjetništva (podjetništvo, podjetnost, vodenje, upravljanje)	,164	,786	,124
ekonomske vrednote (dobro gospodarjenje, varčnost, smisel za dobiček, naložbe in trženje)	,148	,769	,138
lukrativne vrednote (imetje, bogastvo, denar, luksuzne dobrine)		,734	-,142
vrednote reputacije (priznanost, ugled, renome, veljava, slava)		,692	,107
vrednote doseganja (ustvarjalni dosežki, uspešnost, prekašanje drugih)	-,160	,623	,326
hedonske vrednote (veselje, sreča, udobje, zadovoljstvo, telesno uživanje)	,218	,595	-,239
intelektualne vrednote (izobrazba, znanje, omika, bistrost)	,403	,568	
krščanske vrednote (ljubezen, upanje, vera)		-,134	,686
verske vrednote (spoštovanje Boga in religiozne dimenzije življenja, razodete resnice, izpolnjevanje verskih dolžnosti)		-,230	,684
patriotske vrednote (ljubezen do domovine, nacionalni ponos)		,184	,668
tradicionalne moralne vrednote (poštenost, odgovornost, zvestoba, spoštovanje morale in zakonov)	,142		,599
delovne vrednote (delavnost, marljivost, storilnost)		,447	,575
značajске vrednote (redoljubnost, disciplina, urejenost, čistost, skromnost)	,143	,264	,542
estetske vrednote (lepota, harmonija, umetnost, glasba)	,151	,277	,406
duhovne in kulturne vrednote (duhovna rast, modrost, kulturno življenje)	,268	,110	,392
spoznavne vrednote (resnica, spoznavanje, znanost)	,488	,455	
individualne vrednote (osebna svoboda, osebnostna integriteta in nedotakljivost, čast in dostojanstvo posameznika)	,242	,354	
življenjske vrednote (spoštovanje življenja)	,463	-,191	

Zanimivi so odgovori ekspertov na drugi del vprašanja, koliko je namreč potrebno večje vključevanje navedenih vrednotnih področij v vzgojno izobraževalni proces. Odgovori ekspertov (preglednica 8) dokaj jasno kažejo na precejšnje korelacije med prvim in drugim delom vprašanja. To pomeni, da eksperti v splošnem menijo, da so bolj potrebna vključevanja v vzgojno izobraževalni proces prav tista vrednotna področja, ki so pomembnejša. Vendar pa to ujemanje seveda ni popolno in kar nekaj področij vrednot je po mnenju ekspertov premalo vključenih v vzgojo in izobraževanje. To nedvomno velja za tista področja, kjer je povprečna ocena nad 4, kar pomeni veliko ali zelo veliko potrebo po vključevanju:

- okoljevarstvene vrednote (ohranjanje narave, varovanje okolja, čisto okolje)
- socialne vrednote (ljubezen do bližnjega, nesebičnost, prijateljstvo, solidarnost)
- življenjske vrednote (spoštovanje življenja)
- vrednote multikulturalnosti (sožitje med narodi in kulturami, spoštovanje drugih narodov in kultur)
- demokratične (svoboda, demokracija, strpnost, enakost, enakopravnost)
- vrednote zdravja (zdravje, zdrava prehrana, telesna kultura)
- tradicionalne moralne vrednote (poštenost, odgovornost, zvestoba, spoštovanje morale in zakonov)
- intelektualne vrednote (izobrazba, znanje, omika, bistrost)

Preglednica 8. Rang vrednotnih področij glede na potrebo večjega vključevanja v vzgojo in izobraževanje.

	Povprečna ocena	Standardni odklon
okoljevarstvene vrednote (ohranjanje narave, varovanje okolja, čisto okolje)	4,3611	,9724
socialne vrednote (ljubezen do bližnjega, nesebičnost, prijateljstvo, solidarnost)	4,3542	,9786
življenjske vrednote (spoštovanje življenja)	4,3448	1,0566
vrednote multikulturalnosti (sožitje med narodi in kulturami, spoštovanje drugih narodov in kultur)	4,3172	1,0455
demokratične (svoboda, demokracija, strpnost, enakost, enakopravnost)	4,2621	1,0343
vrednote zdravja (zdravje, zdrava prehrana, telesna kultura)	4,2069	1,0131
tradicionalne moralne vrednote (poštenost, odgovornost, zvestoba, spoštovanje morale in zakonov)	4,1379	1,0777
intelektualne vrednote (izobrazba, znanje, omika, bistrost)	4,0345	1,0828
družinske vrednote (družinska sreča, ljubezen do partnerja, do otrok, do staršev)	3,9655	1,2157
societalne vrednote (mir, pravičnost, red, napredek)	3,8966	1,0848
duhovne in kulturne vrednote (duhovna rast, modrost, kulturno življenje)	3,8611	1,1069
spoznavne vrednote (resnica, spoznavanje, znanost)	3,7517	1,3465
značajske vrednote (redoljubnost, disciplina, urejenost, čistost, skromnost)	3,7361	2,7684
individualne vrednote (osebna svoboda, osebna integriteta in nedotakljivost, čast in dostojanstvo posameznika)	3,7241	1,2719
delovne vrednote (delavnost, marljivost, storilnost)	3,6479	1,0532
estetske vrednote (lepota, harmonija, umetnost, glasba)	3,5833	,9859
patriotske vrednote (ljubezen do domovine, nacionalni ponos)	2,8611	1,2325

hedonske vrednote (veselje, sreča, udobje, zadovoljstvo, telesno uživanje)	2,8462	1,3443
vrednote doseganja (ustvarjalni dosežki, uspešnost, prekašanje drugih)	2,5139	1,1281
ekonomske vrednote (dobro gospodarjenje, varčnost, smisel za dobiček, naložbe in trženje)	2,5000	1,0511
vrednote podjetništva (podjetništvo, podjetnost, vodenje, upravljanje)	2,3958	2,7665
krščanske vrednote (ljubezen, upanje, vera)	2,3889	1,2353
vrednote reputacije (priznanost, ugled, renome, veljava, slava)	1,8741	1,0337
verske vrednote (spoštovanje Boga in religiozne dimenzije življenja, razodete resnice, izpolnjevanje verskih dolžnosti)	1,5417	,8352
lukrativne vrednote (imetje, bogastvo, denar, luksuzne dobrine)	1,4583	,8010

9. Pomembnost 65 vrednot, njihova prisotnost v šolanju in potreba po vključevanju v šolski proces

Pri devetem vprašanju (glej točko 9 priloge) so eksperti ocenjevali pomembnost posameznih vrednot (gre za vrednote, ki so vključene v lestvico vrednot MLV in še 11 dodanih vrednot; iz kontrolnih razlogov se ena izmed njih, modrost, pojavlja dvakrat). Ocenjevali so tudi, koliko so te vrednote dejansko prisotne v šolski situaciji in ali bi jih bilo treba vključiti v večji meri v šolski proces.

Preglednica 9. Povprečna pomembnost 65 vrednot.

	Vrednote	Povprečje	Standardni odklon
zdravje		9,5903	,8643
ljubezen		9,5586	1,1419
ljubezen do otrok		9,4897	,9939
razumevanje s partnerjem		9,4138	1,0645
mir na svetu		9,4028	1,3808
prijateljstvo		9,3448	1,2325
družinska sreča		9,2897	1,2186
spoštovanje življenja		9,1241	1,7594
sožitje in sloga med ljudmi		9,0694	1,2098
spoštovanje in ljubezen do staršev		9,0483	1,1805
enakost med ljudmi		8,9862	1,5678
poštenost		8,9724	1,4286
znanje		8,9241	1,3441
izpopolnjevanje samega sebe		8,9034	1,6680
zvestoba		8,8403	1,5719
enakopravnost med narodi		8,8276	1,6847
pravičnost		8,8138	1,2527
strpnost		8,7793	1,4836
solidarnost in tovarištvo		8,7310	1,3553
izobrazba		8,7241	1,3254
prosto gibanje		8,7172	1,5666
dobrota in nesebičnost		8,5586	1,4283
upanje v prihodnost		8,5310	1,6459
ohranjanje in varstvo narave in okolja		8,5310	1,5945
modrost		8,4414	1,5894
spoštovanje drugih kultur		8,4207	1,7024

modrost	8,4056	1,6065
spoznavanje resnice	8,3793	1,4817
dobri spolni odnosi	8,3586	1,7187
duhovna rast	8,3357	1,7996
zdrava prehrana	8,2828	1,6146
telesna kultura	8,2345	1,6500
družabno življenje	8,1724	1,6217
delavnost	8,1379	1,3261
uspeh v poklicu	8,0483	1,5782
prosti čas	8,0207	1,7339
sožitje z naravo	8,0000	1,7678
ustvarjalni dosežki	7,9862	1,8408
osebna nedotakljivost	7,8690	2,0792
veselje in zabava	7,8345	1,5724
napredek	7,8276	1,5427
polno in vznemirljivo življenje	7,7569	1,8671
udobno življenje	7,6483	1,6772
spoštovanje zakonov	7,6414	1,7308
mir in počitek	7,6250	1,6551
čistost	7,5000	2,1998
uživanje v umetnosti	7,3310	1,5858
smisel za kulturo	7,2897	1,5852
veliki dosežki v življenju	6,9241	2,0786
skromnost	6,8759	1,9539
znanstveni dosežki	6,8690	2,0691
ljubezen do domovine	6,7724	2,3116
dolgo življenje	6,6667	2,2345
varčnost	6,6069	1,7090
dobro gospodarjenje	6,3241	1,9253
dobra hrana in pijača	5,8897	2,0787
voditeljske sposobnosti	5,8414	2,0367
ugled v družbi	5,7172	2,0673
smisel za podjetništvo	5,5586	1,9253
denar in imetje	4,9793	2,2313
moč in vplivnost	4,3793	2,0919
prekašanje in preseganje drugih	4,3517	2,1458
vera v Boga	4,2759	3,0788
slava in občudovanje	3,8125	1,9964
izpolnjevanje verskih dolžnosti	3,6667	2,7329

Zanimivi in poučni so pogledi ekspertov na prisotnost vrednot v šolskem sistemu (preglednica 10) Med vrednotami, ki so po njihovem mnenju najbolj prisotne v šolanju so poleg najbolj pričakovanih (izobrazba, znanje, uspeh v poklicu, spoštovanje zakonov) zlasti storilnostne in druge potence vrednote. To lahko pomeni, da eksperti soglašajo z oceno, da je naša šola dokaj storilnostno naravnana.

Preglednica 10. Povprečna ocena dejanske prisotnosti vrednot v šolanju.

	Povprečje	Standardni odklon
izobrazba	4,3333	,9312
prekašanje in preseganje drugih	4,2000	,9690
znanje	4,1310	,9373
delavnost	3,7241	,9241
spoštovanje zakonov	3,5347	1,2055
moč in vplivnost	3,5310	1,2079
uspeh v poklicu	3,4375	1,1691
ugled v družbi	3,3724	1,2745
družabno življenje	3,2483	1,1698
prijateljstvo	3,2431	1,1046
denar in imetje	3,1862	1,3070
slava in občudovanje	3,0828	1,3150
napredek	3,0764	1,0247
telesna kultura	3,0139	1,0773
ustvarjalni dosežki	3,0138	1,1666
znanstveni dosežki	2,9653	1,3349
spoštovanje in ljubezen do staršev	2,9514	1,2252
solidarnost in tovarištvo	2,9375	1,0592
zdravje	2,9241	,9795
veliki dosežki v življenju	2,8819	1,2031
mir na svetu	2,8690	1,1134
spoznavanje resnice	2,8681	1,1900
ohranjanje in varstvo narave in okolja	2,8681	1,1172
pravičnost	2,8299	1,1590
ljubezen do domovine	2,8229	1,2730
spoštovanje življenja	2,7917	1,3109
spoštovanje drugih kultur	2,7569	1,1297
voditeljske sposobnosti	2,7500	1,1125
strpnost	2,7431	1,0887
enakopravnost med narodi	2,7310	1,0291
modrost	2,7292	1,1839
modrost	2,7254	1,2270
sožitje in sloga med ljudmi	2,7241	,8778
veselje in zabava	2,7172	1,3055
enakost med ljudmi	2,7103	1,0201
poštenost	2,6897	,9168
prosto gibanje	2,6552	1,1079
čistost	2,6525	1,2011
zdrava prehrana	2,6111	1,0585
izpopolnjevanje samega sebe	2,5759	1,1701
ljubezen	2,4722	1,0574
ljubezen do otrok	2,4476	1,1487
upanje v prihodnost	2,4236	,9935
smisel za kulturo	2,4000	,8851
prosti čas	2,3889	1,0452
osebna nedotakljivost	2,3403	1,1537

dobro gospodarjenje	2,3403	1,0589
smisel za podjetništvo	2,3333	1,0774
varčnost	2,2847	1,0555
uživanje v umetnost	2,2759	,9241
sožitje z naravo	2,2483	1,0242
družinska sreča	2,2292	1,0559
udobno življenje	2,1944	1,0985
dobrota in nesebičnost	2,1931	,8684
skromnost	2,1806	1,3621
polno in vznemirljivo življenje	2,1458	1,0443
dobra hrana in pijača	2,1181	1,1062
zvestoba	2,1111	1,0249
razumevanje s partnerjem	2,0140	,9493
dolgo življenje	2,0069	1,0806
duhovna rast	1,9653	1,0866
mir in počitek	1,8828	,8780
dobri spolni odnosi	1,6458	1,0205
vera v Boga	1,4861	,7843
izpolnjevanje verskih dolžnosti	1,4545	,8369

In kaj menijo eksperti o tem, katere izmed navedenih potreb je treba bolj vključevati v šolanje? Njihovi odgovori se dopolnjujejo z odgovori za posamezna širša vrednotna področja, o katerih smo že govorili. Preglednica 11 nam kaže range posameznih vrednot glede na potrebo po večjem vključevanju v šolanje. Kot vidimo, so pri vrhu vrednote kot izpopolnjevanje samega sebe, spoštovanje življenja, ohranjanje in varstvo narave in okolja, enakost med ljudmi, strpnost, mir na svetu, pravičnost, sožitje in sloga med ljudmi, poštenost in zdravje. Najmanj potrebe po večjem vključevanju v šolanje vidijo ocenjevalci pri statusnih, čutnih in verskih vrednotah.

Preglednica 11. Povprečna ocena potrebe po vključevanju vrednot v šolanje

	Povprečje	Standardni odklon
izpopolnjevanje samega sebe	4,4207	,7516
spoštovanje življenja	4,4097	,9039
ohranjanje in varstvo narave in okolja	4,2639	,8609
enakost med ljudmi	4,2276	,9982
strpnost	4,1875	,9892
mir na svetu	4,1724	,9814
pravičnost	4,1667	,9084
sožitje in sloga med ljudmi	4,1586	,9330
poštenost	4,1310	,8917
zdravje	4,1310	1,0623
prijateljstvo	4,0868	1,0517
spoštovanje drugih kultur	4,0625	,9403
solidarnost in tovarištvo	4,0556	,9664
dobrota in nesebičnost	4,0276	,9048
zdrava prehrana	4,0208	1,0274
enakopravnost med narodi	4,0207	1,0373
ljubezen	4,0138	1,0407

duhovna rast	3,9720	1,1066
ustvarjalni dosežki	3,9586	1,0598
izobrazba	3,9583	1,2283
ljubezen do otrok	3,9514	1,0988
znanje	3,9379	1,2760
sožitje z naravo	3,8483	1,0296
spoštovanje in ljubezen do staršev	3,8333	1,1031
modrost	3,7639	,9894
upanje v prihodnost	3,7517	1,0771
telesna kultura	3,7431	1,1266
modrost	3,7394	1,1024
spoznavanje resnice	3,7361	1,0902
družinska sreča	3,7034	1,1494
uživanje v umetnost	3,6552	,8770
zvestoba	3,5694	1,2552
razumevanje s partnerjem	3,5694	1,2496
delavnost	3,5448	1,2075
smisel za kulturo	3,5347	,9601
prosti čas	3,5278	1,0508
veselje in zabava	3,4690	1,0142
napredek	3,4583	1,0701
družabno življenje	3,4345	1,1044
prosto gibanje	3,4276	1,1164
spoštovanje zakonov	3,3958	1,1898
osebna nedotakljivost	3,3750	1,2453
uspeh v poklicu	3,3125	,9998
polno in vznemirljivo življenje	3,2292	1,0625
ljubezen do domovine	3,2153	1,2299
znanstveni dosežki	3,1806	1,1009
mir in počitek	3,1310	1,0882
čistost	3,0493	1,2623
dobri spolni odnosi	3,0208	1,3194
dobro gospodarjenje	3,0000	1,0511
skromnost	2,9861	1,2117
varčnost	2,9792	,9786
veliki dosežki v življenju	2,8542	1,0171
udobno življenje	2,6806	1,1746
voditeljske sposobnosti	2,6389	1,0283
smisel za podjetništvo	2,5208	,9605
dobra hrana in pijača	2,4097	1,2539
dolgo življenje	2,3566	1,1592
ugled v družbi	1,9310	,9254
vera v Boga	1,6828	1,0254
prekašanje in preseganje drugih	1,6483	,7410
izpolnjevanje verskih dolžnosti	1,6111	1,0249
moč in vplivnost	1,5931	,7592
denar in imetje	1,5448	,7167
slava in občudovanje	1,4069	,5464

Ob tem se porajata dve nadaljnji vprašanji. Katere so tiste vrednote, ki so po mnenju ekspertov preveč prisotne v šoli in katere so tiste, ki so premalo prisotne. Na to lahko odgovorimo s primerjavo ekspertnih ocen pri vseh treh aspektih vprašanja 9 (pomembnost, prisotnost, potreba po večjem vključevanju).

Preglednica 12. Korelacije med pomembnostjo, dejansko prisotnostjo in potrebo po večjem vključevanju vrednot.

	pomembnost	prisotnost	potreba po vključevanju
pomembnost	1,000	,046	,931***
dejanska prisotnost	,046	1,000	,066
potreba po vključevanju			1,000

*** $p < 0,001$

Preglednica 12 nam kaže korelacije ekspertnih ocen med vsemi tremi aspekti vrednot: pomembnostjo, dejansko prisotnostjo in potrebo po vključevanju vrednot v šolski sistem. Vsekakor je korelacija med pomembnostjo in potrebo po vključevanju pričakovana in ta korelacija je skoraj popolna ($r = 0,931$) in samoumevno skrajno statistično pomembna. To seveda pomeni, da eksperti absolutno menijo, da je potrebno vključevati v šolski sistem vrednote, ki jo najpomembnejše. Zanimivi pa sta preostali korelaciji. Med oceno pomembnost in oceno prisotnosti vrednot ne le, da ni pomembne korelacije, ampak je korelacija ničelna ($r = 0,046$)! To pomeni, da po mnenju ekspertov, to, katere vrednote so prisotne v šolskem sistemu, ni odvisno od njihove pomembnosti! Res je, da korelacija ni negativna (kar bi seveda pomenilo, da so v šolskem sistemu bolj prisotne manj pomembne kot bolj pomembne vrednote), a vendarle je kar presenetljivo, da gre za tolikšno neujemanje, za katerim lahko slutimo, da eksperti močno pogrešajo ustrezne vrednotne usmerjenosti in izpolnjenosti v dejanskem šolskem sistemu. Potemtakem je razumljivo, da je tudi korelacija med dejansko prisotnostjo in potrebo po večjem vključevanju vrednot praktično ničelna ($r = 0,066$).

Katere so torej tiste vrednote, ki so po mnenju ekspertov pomembne, a premalo prisotne? To so očitno predvsem tiste vrednote, ki so najvišje ocenjene glede potrebe po vključevanju v šolanje (glej preglednico 11): izpopolnjevanje samega sebe, spoštovanje življenja, ohranjanje in varstvo narave in okolja, enakost med ljudmi, strpnost, mir na svetu, pravičnost, sožitje in sloga med ljudmi, poštenost, zdravje, prijateljstvo, spoštovanje drugih kultur, solidarnost in tovarištvo, dobrota in nesebičnost, zdrava prehrana, enakopravnost med narodi in ljubezen.

Prav na vrhu je po oceni ekspertov *izpopolnjevanje samega sebe*, kar je torej najbrž resnično nekam pozabljena vrednota našega in ne samo našega vzgojnega in izobraževalnega sistema. Ker so eksperti predvsem pedagogi in psihologi je razveseljivo, da vsaj oni ne pozabljajo na ta vrednotni cilj. Sicer pa po mnenju ekspertov prevladujejo življenjske, naravno-okoljske, demokratične (societalne), socialne, značajske (poštenost!) in zdravstvene vrednote. To je precej drugačna slika, kot jo kažejo ocene, katere vrednote so dejansko prisotne v našem šolstvu (glej preglednico 10). To podoba samo potrjuje dejstvo, da so potenčne in storilnostne vrednote, ki so po ocenah ekspertov v samem vrhu dejansko prisotnih vrednot, na repu ekspertne lestvice vrednot, ki jih je potrebno v večji meri vključevati v šolski sistem. Vsekakor lahko sklepamo, da so vsaj nekatere izmed njih premočno prisotne v tem sistemu. Zanimiv pa je podatek, da sta znanje in izobrazba med vrednotami, ki jih je po mnenju ekspertov potrebno močno vključevati v šolski sistem, čeprav ocenjujejo, da sta med prvimi, ki so v njem že pri-

sotni. To prav lahko pomeni, da daje naša šola kljub svoji usmerjenosti v izobraževanje, še premalo znanja in izobrazbe (premalo usmerja npr. tudi v kreativnost). Kako rešiti ta problem, ne da bi šolo prenatrpali z izobrazbenimi vsebinami? Edina sprejemljiva možnost se zdi preusmerjanje iz kvantitativnega v kvalitativno znanje, torej v kvalitativno strukturacijo izobrazbe, ki omogoči, da si posameznik pridobi ob manjši časovni porabi tudi bistveno več kvantitativnega znanja.

Faktorska analiza 65 vrednot je po Kaiserjevem kriteriju izločila 17 latentnih dimenzij vrednotnega prostora (faktorjev). Teh 17 faktorjev pojasnjuje 72,58 odstotkov celotne variance 65 manifestnih spremenljivk. Kar 32 odstotkov (31,98) variance pa pojasnjujeta prva dva faktorja, ki sta za nameček še zelo izenačena med seboj (16,41% in 15,57%). Tudi scree test priporoča dvofaktorsko solucijo in potem eventualno še petfaktorsko. Preglednica 13 kaže rotirano faktorsko matriko za oba glavna faktorja, ki naj nam pomaga pri njuni psihološki vsebinski interpretaciji. Za dvofaktorsko in petfaktorsko solucijo smo se odločili tudi zato, ker je razmerje med številom spremenljivk in udeležencev zelo daleč od povsem neproblematičnega (denimo 1 proti 5); omenjeni soluciji sta zanesljivo bistveno robustnejši od ekstrakcije po Kaiserjevem kriteriju. Kljub temu pa spričo omenjene omejitve lahko dobljene rezultate faktorske analize interpretiramo le z dodatno previdnostjo.

Preglednica 13. Rotirana faktorska matrika za dva glavna faktorja v prostoru 65 vrednot.

	Faktor	
	1	2
sožitje in sloga med ljudmi	,738	,156
enakopravnost med narodi	,705	,244
solidarnost in tovarištvo	,704	,131
enakost med ljudmi	,639	
ohranjanje in varstvo narave in okolja	,620	,170
mir na svetu	,610	
dobrota in nesebičnost	,595	
spoštovanje drugih kultur	,581	,247
spoštovanje in ljubezen do staršev	,572	,290
zdrava prehrana	,567	,286
sožitje z naravo	,551	
strpnost	,551	
prijateljstvo	,547	,182
prosto gibanje	,527	,283
pravičnost	,525	
telesna kultura	,519	,331
skromnost	,513	
delavnost	,505	,296
spoštovanje zakonov	,481	,218
smisel za kulturo	,477	,357
poštenost	,443	
znanje	,432	,323
spoznavanje resnice	,431	
uživanje v umetnost	,417	,234
ljubezen do otrok	,410	,180
zdravje	,407	,224

družinska sreča	,401	,106
mir in počitek	,313	,286
izpopolnjevanje samega sebe	,394	,272
razumevanje s partnerjem	,380	,270
osebna nedotakljivost	,327	,200
izpolnjevanje verskih dolžnosti	,125	
ljubezen	,316	
duhovna rast	,320	
vera v Boga	,125	
spoštovanje življenja	,124	
moč in vplivnost	-,350	,744
veliki dosežki v življenju		,737
slava in občudovanje	-,281	,726
ugled v družbi	-,119	,709
prekašanje in preseganje drugih	-,236	,691
denar in imetje	-,270	,691
smisel za podjetništvo	,109	,628
voditeljske sposobnosti		,620
dobro gospodarjenje	,218	,609
prosti čas	,325	,608
uspeh v poklicu	,123	,595
udobno življenje	,239	,586
polno in vznemirljivo življenje	,220	,563
dobra hrana in pijača		,558
družabno življenje	,264	,548
napredek	,395	,546
veselje in zabava	,334	,543
dobri spolni odnosi	,330	,527
ustvarjalni dosežki	,228	,494
znanstveni dosežki	,220	,454
dolgo življenje	,165	,431
varčnost	,330	,429
izobrazba	,391	,404
ljubezen do domovine	,338	,368
čistost	,306	,365
upanje v prihodnost	,292	,330
zvestoba	,312	,314
modrost	,213	,268
modrost	,147	,266

Iz preglednice 13 je razvidno, da lahko prvi velfaktor vrednot interpretiramo kot faktor apolonskih, drugega pa kot faktor dionizičnih vrednot. Nekoliko šaljiv preskus naše interpretacije da primerjava vrednot *zdrava prehrana* in *dobra hrana in pijača*. Prva je jasno nasičena s prvim, druga pa z drugim faktorjem.

Če pogledamo zdaj še petfaktorsko solucijo (preglednica 14), ki je po scree testu primernejša kot denimo štirifaktorska, dobimo nekoliko razširjen seznam vrednotnih kategorij višjega obsega (vrednotnih tipov). Vseh pet faktorjev pojasnjuje 44,825 odstotkov celotne variance v izvorni korelacijski matriki.

Po vrsti lahko interpretiramo pet latentnih dimenzij kot:

1. *Potenčna dimenzija vrednot*, s katero so nasičene predvsem naslednje posamezne vrednote: moč in vplivnost, slava in občudovanje, prekašanje in preseganje drugih, ugled v družbi, veliki dosežki v življenju, denar in imetje, voditeljske sposobnosti, smisel za podjetništvo idr. S to dimenzijo so nasičene tudi hedonske vrednote.
2. *Societalna dimenzija vrednot*, s katero so nasičene vrednote spoštovanje drugih kultur, sožitje in sloga med ljudmi, enakopravnost med narodi, ohranjanje in varstvo narave in okolja, enakost med ljudmi, strpnost, smisel za kulturo in druge.
3. *Moralna dimenzija vrednot*, s katero so nasičene vrednote delavnost, dobrota in nesebičnost, ljubezen do domovine, spoštovanje zakonov, pravičnost, skromnost, poštenost, varčnost, izpolnjevanje verskih dolžnosti in druge.
4. *Dimenzija vrednot harmonije (socialne, družinske, osebne...)*, s katero so nasičene vrednote družinska sreča, zdravje, ljubezen, ljubezen do otrok, razumevanje s partnerjem, mir in počitek ter druge.
5. *Dimenzija izpolnitvenih vrednot*, s katero so nasičene vrednote modrost, duhovna rast, spoznavanje resnice, izpopolnjevanje samega sebe, vera v Boga, upanje v prihodnost in druge.

Preglednica 14. Rotirana faktorska matrika za petfaktorsko solucijo.

	Faktorji				
	1	2	3	4	5
moč in vplivnost	,809		-,152		
slava in občudovanje	,773				
prekašanje in preseganje drugih	,736				
ugled v družbi	,718		,155		
veliki dosežki v življenju	,716	,106			,262
denar in imetje	,715	-,125	-,141	,182	
voditeljske sposobnosti	,626		,204	-,133	,114
smisel za podjetništvo	,614	,127	,436		
dobro gospodarjenje	,565	,220	,432		
uspeh v poklicu	,530		,113	,199	,226
dobra hrana in pijača	,511			,224	
prosti čas	,502	,331	,151	,350	
udobno življenje	,485	,292		,465	
polno in vznemirljivo življenje	,468	,296	-,115	,352	,179
družabno življenje	,453	,361		,357	
ustvarjalni dosežki	,452	,426			,211
napredek	,450	,404	,310	,154	
znanstveni dosežki	,416	,350	,154		
veselje in zabava	,413	,284		,474	,130
dobri spolni odnosi	,404	,307		,449	
varčnost	,353	,201	,498	,118	
dolgo življenje	,344		,233	,333	,174
spoštovanje drugih kultur	,141	,753	,138		-,101
sožitje in sloga med ljudmi		,729	,208	,244	
enakopravnost med narodi		,703	,183	,335	
ohranjanje in varstvo narave in okolja		,669	,250		
enakost med ljudmi		,665		,250	
strpnost		,636	,136		

smisel za kulturo	,264	,604	,131	-,134	,415
uživanje v umetnost	,169	,575	,125	-,212	,285
prosto gibanje	,136	,567			,434
zdrava prehrana	,158	,531	,318		,211
telesna kultura	,211	,514	,251		,185
solidarnost in tovarištvo		,496	,444	,264	,115
spoštovanje in ljubezen do staršev	,147	,430	,382		,293
mir na svetu	-,109	,428	,293	,282	,124
sožitje z naravo	-,140	,428	,206	,117	,295
znanje	,213	,408	,179	,148	,210
osebna nedotakljivost	,120	,392			,182
prijateljstvo		,392	,166	,401	,174
izobrazba	,291	,337	,194	,248	,144
spoznavanje resnice		,306	,127		,547
delavnost	,173	,239	,613	,193	
dobrota in nesebičnost		,255	,607	,160	,209
ljubezen do domovine	,275		,588	,112	,170
spoštovanje zakonov	,109	,243	,586	,127	
pravičnost		,290	,552	,133	
skromnost		,212	,530	,127	,213
poštenost	-,115	,176	,499	,129	
izpolnjevanje verskih dolžnosti		-,204	,464	-,111	,356
vera v Boga		-,167	,340		,445
zvestoba	,211		,340	,309	
čistost	,265	,122	,315	,214	,228
družinska sreča			,269	,596	
zdravje		,178	,144	,592	
ljubezen	-,163			,580	
ljubezen do otrok		,133	,245	,534	
razumevanje s partnerjem	,134	,236		,528	
mir in počitek	,148		,134	,489	,304
modrost	,163			,169	,721
modrost	,191				,664
duhovna rast	-,119	,277			,578
izpopolnjevanje samega sebe	,128	,183	,118	,327	,503
upanje v prihodnost	,209		,248	,304	,436
spoštovanje življenja	-,118	,183	-,136		,149

Zanimivo je seveda videti, kako eksperti ocenjujejo relativno pomembnost nadrednih kategorij vrednot. Na podlagi faktorskih vrednosti za te kategorije lahko vpeljemo enačbe za pretvorbo ocen posameznih vrednot v nadredne kategorije vrednot. Rezultate ekspertnih ocen pri nadrednih kategorijah največjega obsega in večjega obsega kaže preglednica 15. Iz nje je razvidno, da med vrednotnimi makrokategorijami apolonske vrednote eksperti ocenjujejo više od dionizičnih, med vrednotnimi tipi so najvišje ocenjeni vrednotni tipi harmonične vrednote, nato izpolnitvene, societalne, moralne in na koncu potence vrednote.

Preglednica 15. Povprečne ocene in standardne deviacije za faktorsko definirane kategorije vrednot največjega in večjega obsega.

	N	Povprečje	Standardni odklon
Apolonske vrednote	145	8,5968	,9907
Dionizične vrednote	145	6,3457	1,2354
Potenčne vrednote	145	5,5953	1,4398
Societalne vrednote	145	8,4026	1,1604
Moralne vrednote	145	7,4339	1,1110
Vrednote harmonije	145	9,1592	,7745
Izpolnitvene vrednote	145	8,5210	1,0780

Razlike v ocenah nadrednih kategorij so statistično signifikantne. To velja tako za t-test med obema kategorijama največjega obsega ($p < 0,001$), kot za analizo variance (model ponovljenih meritev) pri petih kategorijah večjega obsega ($p < 0,001$).

10. Dejanski relativni delež dejavnikov in ustanov pri oblikovanju vrednot

Pri desetem vprašanju (glej točko 10 v Dodatku A) so eksperti ocenjevali delež, ki ga različni dejavniki in ustanove prispevajo dejansko k oblikovanju vrednot.

Preglednica 16. Povprečni rangi deleža posameznih dejavnikov pri oblikovanju vrednot.

VREDNOTE	starši, družina	vzgojne ustanove (vrtec, šola, vzgojitelji, učitelji)	vrstniki	cerkev	druge ustanove in društva (npr. športna, umetniška...)	mediji (knjige, časopisi, radio, TV, filmi, internet...)
družinska sreča	1,1748	3,5315	4,0559	3,2378	4,6993	4,1761
poštenost	1,1888	2,6667	3,4306	3,9861	4,6389	4,9653
ljubezen do otrok	1,1888	3,2937	3,9231	3,5664	4,6364	4,1831
dobrota in nesebičnost	1,2014	2,8542	3,3264	3,5625	4,5417	5,1806
spoštovanje in ljubezen do staršev	1,3099	3,1408	4,0845	2,9437	4,6901	4,6241
ljubezen	1,3147	4,0140	2,6084	3,7203	4,6084	4,5423
varčnost	1,3451	3,0000	4,1338	3,7676	4,2042	4,5390
zdravje	1,3916	2,9371	4,2657	4,8392	3,8252	3,6056
zvestoba	1,4126	4,0490	3,0839	3,1259	4,5524	4,6268
skromnost	1,4718	3,3451	4,1408	2,5986	4,4577	4,9000
čistost	1,4789	2,9437	4,0000	3,3592	4,4437	4,5887
spoštovanje življenja	1,4825	3,2028	4,0423	2,9650	4,6014	4,3944
pravičnost	1,5105	3,0769	3,5874	3,4056	4,4615	4,7887
razumevanje s partnerjem	1,5455	4,1538	2,5664	4,3007	4,6479	3,8028
znanje	2,1469	1,3846	4,3636	5,3636	3,5734	3,8732
izobrazba	2,0211	1,5563	4,3239	5,3803	3,8521	3,5674
znanstveni dosežki	3,3662	1,5704	4,4718	5,6549	3,2254	2,8156

delavnost	1,5486	1,7917	4,3194	4,7708	3,4097	5,0000
uspeh v poklicu	2,1678	1,8531	3,7832	5,6503	3,9790	3,4225
napredek	3,1901	1,8732	4,3732	5,5915	3,3239	2,6028
modrost	2,1773	1,9504	4,4681	4,4255	3,8239	3,9929
modrost	2,1888	1,9720	4,4336	4,4615	3,8392	4,0141
ustvarjalni dosežki	2,7413	2,0070	4,0420	5,6084	2,2517	4,0282
spoštovanje zakonov	1,9790	2,0629	4,6923	4,0839	4,2168	3,8028
ljubezen do domovine	2,3147	2,1469	4,7622	4,5035	4,0280	3,0563
enakopravnost med narodi	2,3986	2,1748	4,3846	4,0769	4,3077	3,4085
voditeljske sposobnosti	3,2606	2,1761	3,3099	5,6127	3,4366	3,1702
veliki dosežki v življenju	2,1958	2,2727	3,6713	5,5315	3,7692	3,2394
ohranjanje in varstvo narave in okolja	2,3169	2,3099	4,5634	4,9930	3,6972	2,9291
prekašanje in preseganje drugih smisel za podjetništvo	3,9028	2,3333	2,4792	5,5486	3,2083	3,1748
dobro gospodarjenje	2,9366	2,3380	3,8380	5,6127	3,3944	2,7447
spoštovanje drugih kultur	2,1408	2,3592	4,1127	5,3803	3,8239	3,1348
spoznavanje resnice	2,2183	2,3592	4,4437	4,3239	4,1831	3,3929
enakost med ljudmi	2,0070	2,3986	4,1119	3,9930	4,3287	3,9296
smisel za kulturo	2,2308	2,4196	4,2098	3,8182	4,2867	3,8239
telesna kultura	2,5524	2,4685	4,7203	5,0839	2,5245	3,3873
sožitje in sloga med ljudmi	2,3846	2,5385	3,5804	5,6294	2,9441	3,6620
mir na svetu	1,9860	2,5664	4,1189	3,4336	4,2606	4,2817
uživanje v umetnost	2,3846	2,5874	4,4545	3,3427	4,2937	3,6620
izpopolnjevanje samega sebe	2,8951	2,7483	4,5175	5,0699	2,0769	3,3451
zdrava prehrana	1,8112	2,7692	3,7832	4,4336	3,2657	4,5845
sožitje z naravo	1,5775	2,8380	4,0986	5,4225	4,1338	2,9291
strpnost	2,1888	2,8392	4,5175	4,2448	3,4266	3,6197
moč in vplivnost	1,7465	2,8944	3,6479	3,6338	4,3028	4,5177
ugled v družbi	3,6042	2,9306	2,8611	5,1181	3,5903	2,5455
osebna nedotakljivost	3,2708	2,9931	2,7639	5,3542	3,4514	2,8462
solidarnost in tovarištvo	1,8803	3,1549	3,5704	4,0000	4,1338	4,1286
slava in občudovanje	2,0070	3,2606	2,2042	4,1549	4,3169	4,9149
dolgo življenje	3,9301	3,4406	2,5664	5,5175	3,1329	2,1056
veselje in zabava	1,9860	3,5105	4,0000	4,2448	4,0140	3,2394
družabno življenje	3,2958	4,0629	1,2340	5,7133	2,9790	3,3592
prijateljstvo	3,3497	3,5804	1,4789	5,3846	2,9580	4,0141
	1,8944	3,5211	1,6620	4,5986	4,1761	4,8085

polno in vznemirljivo življenje	3,0420	3,9790	1,8310	5,6503	2,8671	3,3028
dobri spolni odnosi	2,8741	3,8601	1,8392	5,6154	4,2517	2,6127
prosti čas	2,5804	4,2238	1,8811	5,4266	3,3217	3,4225
prosto gibanje	2,3776	3,5874	2,3427	5,3566	3,2378	3,9437
udobno življenje	2,2378	4,1329	2,4336	5,5385	3,9161	2,7676
dobra hrana in pijača	2,0769	4,0490	2,6761	5,5524	4,0420	2,6690
denar in imetje	2,5594	3,5245	3,0629	5,3427	3,9441	2,3944
mir in počitek	1,9301	3,9161	3,3077	4,1399	3,9720	3,7746
upanje v prihodnost	1,6713	3,6338	3,6479	3,3287	4,2887	4,2199
duhovna rast	1,8531	3,5804	4,0420	3,2028	3,7203	4,2394
izpolnjevanje verskih dolžnosti	2,2098	4,5105	4,4225	1,4825	4,3873	4,3521
vera v Boga	2,1818	4,6364	4,4336	1,4895	4,3357	4,1268
POVPREČNI RANG	2,1637	2,9069	3,5471	4,398	3,8066	3,6942

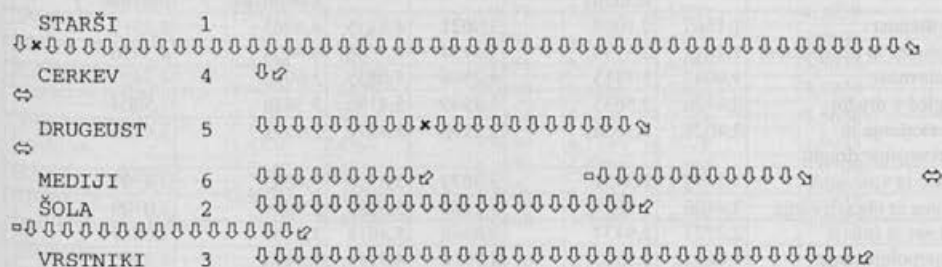
Iz preglednice 16 je razvidno, da imajo po mnenju ekspertov največji delež pri oblikovanju vrednot starši, nato vzgojne in izobraževalne ustanove, potem pa vrstniki, mediji, druge ustanove in cerkev. Vpliv oziroma delež staršev je največji pri vrednotah družinska sreča, poštenost, ljubezen do otrok, dobrotu in nesebičnost, spoštovanje in ljubezen do staršev, ljubezen, varčnost, zdravje, zvestoba, skromnost, čistost, spoštovanje življenja, pravičnost, razumevanje s partnerjem – torej družinskih, značajskih in moralnih vrednotah. Vpliv šole je največji pri vrednotah znanje, izobrazba, znanstveni dosežki, delavnost, uspeh v poklicu, napredek, modrost, ustvarjalni dosežki, torej res pri vrednotah, povezanih z znanjem, delavnostjo, poklicno uspešnostjo in ustvarjalnostjo. Vpliv vrstnikov je največji pri hedonskih in družabnih vrednotah, kot so veselje in zabava, družabno življenje, prijateljstvo, polno in vznemirljivo življenje, dobri spolni odnosi, prosti čas, prosto gibanje. Vpliv cerkve je največji pri verskih vrednotah, nato pa pri družinskih, moralnih in značajskih (tu korelira z vplivom staršev). Vpliv drugih ustanov je pomemben na področju oblikovanja umetniških vrednot in ustvarjalnih dosežkov. Vpliv medijev je najpomembnejši pri oblikovanju potence vrednot (slava in občudovanje, denar in imetje, moč in vplivnost).

Preglednica 17 kaže korelacije med rangi ocenjenih deležev in pomembnostjo vrednot. Kot vidimo, deleži staršev visoko pozitivno korelirajo z deležem cerkve (kar pomeni, da starši in cerkev oblikujejo približno iste vrednote), visoko negativno pa z deležem drugih ustanov in medijev (to pomeni, da tiste vrednote, ki jih močno oblikujejo starši, druge ustanove in mediji oblikujejo šibko in obratno). Med starši in šolo ni pomembne korelacije, kar pomeni, da oblikujejo šola in starši vrednote dokaj neodvisno drug od drugega. Vpliv medijev močno negativno korelira z vplivom staršev in cerkve, pozitivno pa z vplivom drugih ustanov. Vpliv vrstnikov najbolj negativno korelira z vplivom šole. Korelacije deležev s pomembnostjo vrednot med drugim kažejo, da je bolj kot so vrednote pomembne, pomemben tudi rang staršev pri oblikovanju vrednot in manj pomemben rang medijev (paziti moramo na to, da pomeni nizka številka deleža visok rang!). Po ekspertnih ocenah so torej starši tisti, ki skrbijo za oblikovanje najpomembnejših vrednot, mediji pa tisti, ki oblikujejo manj pomembne vrednote.

Sodeč po dobljenih korelacijah med deleži posameznih dejavnikov, se po ocenah ekspertov nekako povezujejo vplivi staršev in cerkve na eni strani in vplivi medijev ter

Preglednica 17. Korelacije rangov ocenjenih deležev pri oblikovanju vrednot s pomembnostjo vrednot.

	starši	šola	vrstniki	cerkev	druge ust	mediji	pomembno
starši	1,000	-,136	-,311	,613	-,701	-,713	-,576
šola	-,136	1,000	-,577	-,338	,240	,106	-,124
vrstniki	-,311	-,577	1,000	-,352	,120	,098	,050
cerkev	,613	-,338	-,352	1,000	-,675	-,673	-,126
drugeust	-,701	,240	,120	-,675	1,000	,434	,280
mediji	-,713	,106	,098	-,673	,434	1,000	,494
pomembno	-,576	-,124	,050	-,126	,280	,494	1,000

Slika 1. Klasterski dendrogram dejavnikov, kot naj bi po ekspertnih ocenah dejansko oblikovali vrednote.

Preglednica 18. Rotirana faktorska matrika dejavnikov, ki oblikujejo vrednote.

	Faktor	
	1	2
starši	-,886	,110
šola	,275	,888
vrstniki	,284	-,885
cerkev	-,892	
drugeust	,817	
mediji	,802	

Te ugotovitve potrjujejo tudi rezultati faktorске analize (ki jih je sicer treba jemati z rezervo, ker rangi ocene vpliva deležev niso izvorno neodvisni med seboj – višji rang enega deleža nujno pomeni nizek rang drugega). Iz preglednice 18 vidimo, da ena latentna dimenzija povezuje cerkev in starše na eni strani nasproti drugim ustanovam in medijem. Druga dimenzija pa pomeni kontinuum med šolo na eni strani in vrstniki na drugi.

Kot vidimo se v ocenah ekspertov kristalizirajo naslednji temeljni odnosi med dejavniki oblikovanja vrednot:

- prevladujoč pomen vloge staršev in šole,
- korelativni odnos med vplivom staršev in cerkve ter medijev in drugih ustanov,
- opozicionalni odnos med vplivom staršev in cerkve na eni strani ter medijev in drugih ustanov na drugi in
- opozicionalni odnos med vplivom šole in vrstnikov.

11. Zaželeni relativni delež dejavnikov in ustanov pri oblikovanju vrednot

Pri enajstem vprašanju (glej točko 11 v prilogi) so eksperti ocenjevali delež, ki naj bi ga različni dejavniki in ustanove prispevali k oblikovanju vrednot (kot naj bi bilo za oblikovanje ustrezne vrednote najbolj primerno).

Preglednica 19. Povprečni rangi deleža posameznih dejavnikov pri oblikovanju vrednot.

VREDNOTE	starši, družina	vzgojne ustanove (vrtec, šola, vzgojitelji, učitelji)	vrstniki	cerkev	druge ustanove in društva (npr. športna, umetniška...)	mediji (knjige, časopisi, radio, TV, filmi, internet...)
poštenost	1,1667	2,2098	3,9021	4,5455	4,4965	4,2517
dobrota in nesebičnost	1,2847	2,5175	3,5734	4,3566	4,6434	4,3916
delavnost	1,6042	1,7413	4,2308	5,0839	3,6993	4,3427
ugled v družbi	2,6736	2,5035	3,4545	5,4196	3,3846	3,5804
prekašanje in preseganje drugih	3,4028	2,3636	3,2238	5,4476	2,9371	3,5105
moč in vplivnost	3,1399	2,3451	3,3873	5,3310	3,4085	3,4397
slava in občudovanje	3,4406	2,8028	3,1268	5,5282	2,9859	3,0709
denar in imetje	2,2727	2,9437	3,6268	5,4014	3,5704	3,2817
izpopolnjevanje samega sebe	1,8611	2,5563	3,7958	4,7113	3,5493	4,2465
znanje	2,4056	1,3427	4,4155	5,4155	3,5315	3,6901
ustvarjalni dosežki	2,5556	1,8881	4,1056	5,6127	2,6993	3,9296
družabno življenje	2,5734	3,2324	1,8239	5,4437	3,4648	4,1972
veselje in zabava	2,5524	3,4085	1,7902	5,6056	3,3592	3,9930
polno in vznemirljivo življenje	2,3007	3,2817	2,5211	5,4859	3,5423	3,7394
prosto gibanje	2,1399	2,6761	3,4056	5,1479	3,6056	3,8239
enakopravnost med narodi	2,2657	2,0629	4,5141	4,3380	4,3662	3,3592
enakost med ljudmi	2,0347	2,2042	4,2887	4,3521	4,4930	3,4437
sožitje in sloga med ljudmi	1,8811	2,2867	4,0704	4,3521	4,5070	3,7042
mir na svetu	2,3662	2,3028	4,5957	4,0851	4,6099	2,9433
uživanje v umetnost	2,9225	2,2606	4,7021	5,2128	2,4577	3,2340
smisel za kulturo	2,7254	2,1056	4,6667	5,1986	2,6831	3,4965
dolgo življenje	1,9161	3,0496	3,9787	4,6028	3,8369	3,7872
mir in počitek	1,8462	2,9574	3,7447	4,5816	4,0993	3,7660
sožitje z naravo	1,9930	2,5603	4,3617	4,6525	3,8511	3,6241
vera v Boga	2,3333	4,5071	4,3143	1,6241	4,0504	4,1786
družinska sreča	1,1690	3,1367	3,6929	4,1429	4,6929	4,0714
upanje v prihodnost	1,5524	2,9007	3,7660	4,2128	4,3901	3,9433
ljubezen	1,2308	3,4468	2,7234	4,3617	4,6454	4,3262
zdravje	1,4196	2,4113	4,2695	5,1418	4,0922	3,5248
zvestoba	1,3357	3,4468	2,9787	4,1206	4,5532	4,3000
modrost	2,1538	1,6950	4,2624	4,7730	4,1214	3,7357
spoznavanje resnice	2,1469	2,0070	4,2254	4,3451	4,3521	3,8099
spoštovanje zakonov	2,0839	1,8322	4,4577	4,7606	4,1620	3,4718
ljubezen do domovine	2,1958	2,0280	4,4610	4,7958	4,0493	3,2887
prosti čas	2,0764	3,1972	2,6170	5,4085	3,4577	3,9366
dobri spolni odnosi	2,0986	2,9577	2,4577	5,2324	4,4648	3,6408
udobno življenje	1,8099	3,1761	3,1620	5,4296	3,9577	3,4366

razumevanje s partnerjem	1,4444	3,3121	2,7394	4,5704	4,6197	4,0493
ljubezen do otrok	1,1736	2,7958	3,8310	4,1549	4,6620	4,0352
modrost	2,2143	1,7842	4,3885	4,7626	4,0144	3,6978
dobra hrana in pijača	1,7762	3,2958	3,2254	5,4225	3,9859	3,2535
pravičnost	1,5524	2,3028	3,7254	4,3169	4,5423	4,2042
spoštovanje življenja	1,4196	2,6268	3,8803	4,0986	4,6338	4,0211
izpolnjevanje verskih dolžnosti	2,3357	4,4859	4,3380	1,6923	4,1549	4,2979
duhovna rast	1,7817	2,9357	4,3000	3,8042	4,0213	4,0143
uspeh v poklicu	2,2448	1,7730	3,9014	5,5000	3,8099	3,7394
veliki dosežki v življenju	2,2587	2,0634	3,9014	5,4296	3,5493	3,7606
čistost	1,5804	2,7254	3,9366	3,8951	4,4014	4,2394
skromnost	1,5105	2,9507	3,9577	3,6084	4,5390	4,3239
osebna nedotakljivost	1,7133	2,4648	3,6901	4,4225	4,4255	3,9507
voditeljske sposobnosti	3,0000	1,7163	3,8451	5,3732	3,4296	3,5634
smisel za podjetništvo	3,0070	1,6879	4,0493	5,6268	3,3380	3,3239
dobro gospodarjenje	2,3007	1,9014	4,1268	5,4648	3,7324	3,5634
varčnost	1,4336	2,6901	3,9789	4,7746	4,3028	3,9085
znanstveni dosežki	3,2042	1,4255	4,3972	5,5704	3,3380	3,0709
izobrazba	2,0979	1,4685	4,2676	5,2324	3,9296	3,7394
spoštovanje in ljubezen do staršev	1,3819	2,8169	3,6408	3,7887	4,9225	4,2042
prijateljstvo	1,9580	3,1135	2,0142	4,6596	4,4255	4,5035
solidarnost in tovarištvo	2,1119	2,5634	2,5248	4,7518	4,2113	4,4610
strpnost	1,6853	2,3099	3,5461	4,4113	4,5000	4,1277
napredek	2,8944	1,7092	4,3901	5,3617	3,6950	2,9574
spoštovanje drugih kultur	2,0775	1,9648	4,1844	4,4965	4,5035	3,5603
zdrava prehrana	1,4685	2,4437	4,2057	5,3617	4,2340	3,1844
ohranjanje in varstvo narave in okolja	1,9510	1,9789	4,3546	5,1560	4,1560	3,0993
telesna kultura	1,9930	2,2324	3,7234	5,5106	3,3404	3,8156
povprečni rang zaželenih vplivov	2,0693	2,5213	3,7501	4,7612	3,9721	3,772
POVPREČNI RANG dejanskih vplivov	2,1637	2,9069	3,5471	4,398	3,8066	3,6942

Iz preglednice 19 je razvidno, da bi bilo po mnenju ekspertov zaželeno, da bi največji delež pri oblikovanju vrednot imeli starši, nato vzgojne in izobraževalne ustanove, potem pa vrstniki, mediji, druge ustanove in cerkev. Tu se mnenja ekspertov v grobem ujemajo s tem, kakšne je po njihovem mnenju dejanski delež teh virov oblikovanja vrednot (glej preglednico 16). Če zdaj primerjamo povprečne range zaželenih in dejanskih vplivov na oblikovanje vrednot (zadnji dve vrstici v preglednici 19), vidimo, da eksperti želijo, da bi se povečal vpliv šole, zmanjšal pa vpliv ostalih virov oblikovanja vrednot. Zanimivo, da to velja tudi za cerkev, ki jih eksperti pripisujejo že tako majhen dejanski vpliv na oblikovanje vrednot. Morda je to zato, ker implicitno menijo, da se ta vpliv že tako ali tako ujema z vplivom staršev, v katerih vidijo eksperti vsekakor glavnega nosilca vplivov na oblikovanje vrednot.

Vpliv oziroma delež staršev naj bi bil najmočnejši v glavnem pri istih vrednotah, kjer je po mnenju ekspertov ta vpliv že dejansko močan, torej družinskih, socialnih, značajskih in moralnih vrednotah. Podobno velja za vpliv šole, kjer naj bi bil najmočnejši pri vrednotah, povezanih z znanjem, delavnostjo, poklicno uspešnostjo in ustvarjal-

nostjo, eksperti pa si želijo, da bi bil še bolj, kot je dejansko prisoten, pri vrednotah podjetništvo, voditeljske sposobnosti in modrost. Vpliv vrstnikov naj bi bil najmočnejši pri hedonskih in družabnih vrednotah, bolj kot dejansko, pa naj bi vrstniki vplivali tudi na vrednote solidarnost in tovarištvo, razumevanje s partnerjem, ljubezen in zvestoba. Vpliv cerkve naj bi se po željah ekspertov kazal predvsem pri verskih vrednotah, relativno izražen pa naj bi bil tudi pri duhovnih, moralnih, socialnih, družinskih in značajskih vrednotah.

Vpliv drugih ustanov je slej ko prej pomemben na področju oblikovanja umetniških vrednot in ustvarjalnih dosežkov. Vpliv medijev, ki je po mnenju ekspertov dejansko najpomembnejši pri oblikovanju potencialnih vrednot (slava in občudovanje, denar in imetje, moč in vplivnost), naj bi bil na prvem mestu usmerjen k oblikovanju vrednot mir na svetu in napredek.

Glede na ocene ekspertov, bi bilo torej treba korigirati vpliv osnovnih virov oblikovanja vrednot predvsem v nekaj smereh:

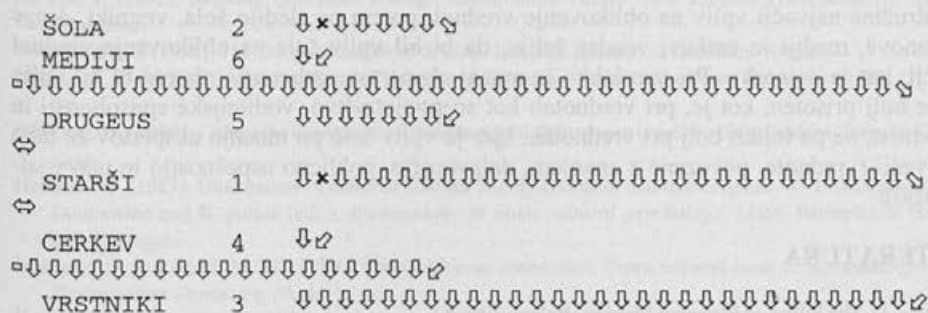
- prav je, da se ohrani vodilni vpliv staršev in družine, a povečati bi bilo relativno težo vpliva šole, vzgojnih in izobraževalnih ustanov;
- šola naj skuša v večji meri oblikovati tudi vrednote kot so podjetništvo, voditeljske sposobnosti in modrost (to zadnje se zdi še zlasti zanimivo in pomembno);
- mediji naj v večji meri oblikujejo vrednote mir na svetu in napredek – očitno so eksperti (upravičeno) mnenja, da k tema ključnima vrednotama premalo prispevajo.

Sama struktura povezav med dejavniki oblikovanja vrednot se ponovno precej ujema s podatki, ki smo jih dobili pri ocenah dejanskega stanja. Se zaželeni rangi vrednot pri virih njihovega oblikovanja kaj ujemajo z rangi ocenjene pomembnosti vrednot? Preglednica 20 kaže korelacije med rangi ocenjenih deležev in pomembnostjo vrednot. Vidimo, da se rang pomembnosti vrednot ujema zlasti z rangom vrednot, kjer si eksperti želijo močnejšega vpliva drugih ustanov, nasprotno pa je v negativni korelaciji z rangom vrednot, kjer si eksperti želijo močnejšega vpliva staršev. Zanimivo je, da je nadaljnja opazna pozitivna korelacija pomembnosti vrednot z rangom zaželenega vpliva medijev in negativna z rangom zaželenega vpliva šole! Tako bi lahko upravičeno sklepali, da vidijo eksperti pri pomembnih vrednotah večjo potrebo, da bi jih oblikovale druge ustanove, pri manj pomembnih pa, da bi jih oblikovali starši. So potemtakem zadovoljni z vlogo staršev pri pomembnih potrebah in nezadovoljni z vlogo drugih ustanov pri pomembnih?

Ponovno lahko rečemo, da se po ocenah ekspertov povezujejo vplivi staršev in cerkve na eni strani in vplivi medijev ter drugih ustanov na drugi strani, šola in vrstniki pa sta relativno samostojna dejavnika oblikovanja vrednot. To nam lepo pokažejo tudi rezultati klasterske analize deležev, kjer spet močno izstopa klaster staršev in cerkve, nato pa se pojavi tudi izrazit klaster šole in medijev; druge ustanove in vrstniki pa tvorijo relativno samostojna klastra. Tu vidimo kar nekaj razlik med ocenjenim dejanskim in zaželenim stanjem (kar potrjujejo tudi rezultati sicer le zelo orientacijsko veljavne faktorske matrike). Morda velja zlasti omeniti, da bi bilo po mnenju ekspertov zaželeno, da bi šola in mediji delovali bolj usklajeno.

Preglednica 20. Korelacije rangov zaželenih deležev pri oblikovanju vrednot s pomembnostjo vrednot.

	starši	šola	vrstniki	cerkev	druge ust.	mediji	pom. vrednot
starši	1,000	-,284	,046	,401	-,778	-,562	-,620
šola	-,284	1,000	-,512	-,535	,231	,430	-,190
vrstniki	,046	-,512	1,000	-,221	-,023	-,394	-,055
cerkev	,401	-,535	-,221	1,000	-,578	-,476	,006
druge ust.	-,778	,231	-,023	-,578	1,000	,387	,509
mediji	-,562	,430	-,394	-,476	,387	1,000	,293
pomembnost vrednot	-,620	-,190	-,055	,006	,509	,293	1,000

Slika 2. Klasterški dendrogram dejavnikov, ki naj bi oblikovali vrednote.

Preglednica 21. Rotirana faktorska matrika dejavnikov, ki oblikujejo vrednote.

	Faktor	
	1	2
starši	-,829	-,156
šola	,341	,754
vrstniki	,194	-,922
cerkev	-,814	
drugeus	,873	
mediji	,563	,589

Tudi iz ocen ekspertov o zaželeni vlogi virov oblikovanja vrednot, lahko izdvojimo že omenjene temeljne odnose med temi viri:

- prevladujoč pomen vloge staršev in šole,
- korelativni odnos med vplivom staršev in cerkve,
- zaželena je večja skladnost med vplivom šole, medijev in drugih ustanov,
- opozicionalni odnos med vplivom staršev in cerkve na eni strani ter medijev in drugih ustanov na drugi in
- opozicionalni odnos med vplivom šole in vrstnikov.

Zaključki

Analizirana ekspertna mnenja izražajo dokaj pregnantna stališča do vloge in pomena vrednot v našem vzgojnem in izobraževalnem sistemu. Eksperti, ki smo jih spraševali, v močno prevladujoči meri menijo, da je oblikovanje vrednot in vrednotnega sistema ključna sestavina vzgoje in da med vsemi upoštevanimi sestavinami prav to oblikovanje največ prispeva k doseganju najvišjih vzgojnih ciljev. Oblikovanje vrednot je po njihovem mnenju tudi zelo pomembno v odnosu do temeljnih eksistencialnih in civilizacijskih standardov človeštva.

Večina ekspertov meni, da je vrednote treba v večji meri vključevati v vzgojno izobraževalne vsebine, pri tem pa še posebej poudarjajo osebnostno samoizpolnitvene, okoljevarstvene, socialne, življenjske, multikulturalne, demokratične, zdravstvene, tradicionalne moralne in intelektualne vrednote. Eksperti menijo nadalje, da imajo starši in družina največji vpliv na oblikovanje vrednot, potem pa sledijo šola, vrstniki, druge ustanove, mediji in cerkev, vendar želijo, da bi bil vpliv šole na oblikovanje vrednot večji, kot je dejansko. Pri tem lahko iz mnenj ekspertov razberemo, da naj bi bil vpliv šole bolj prisoten, kot je, pri vrednotah kot so podjetništvo, voditeljske sposobnosti in modrost, ne pa toliko bolj pri vrednotah, kjer je vpliv šole po mnenju ekspertov že tako največji (vrednote, povezane z znanjem, delavnostjo, poklicno uspešnostjo in ustvarjalnostjo).

LITERATURA

- Adams, D. *The Pillars of Planning: Mission, Values, Vision*.
<http://arts.endow.gov/pub/Lessons/Lessons/ADAMS.HTML>. Dobljeno 27.4.2003. National Endowment for the Arts.
- Allman, B. (1999). *Developing character when it counts*. Torrance, CA: Frank Schaffer.
- Allport, G. W., Vernon, P. G. & Lindzey, G. (1936). *Study of values*. Boston, Houghton-Mifflin.
- Aristotel (Aristotle) (1962). *Nicomachean Ethics*. (M. Oswald, Trans.) Indianapolis: Liberal Arts Press.
- Arthur, J. (2003). *Education with Character: The Moral Economy of Schooling*. London: Routledge Falmer.
- Beck, R. (1987). Visions, Values, and Strategies: Changing Attitudes and Culture. *Academy of Management Executive*, 1, (1), 33-41.
- Blanchard, K. in Stoner, J. (2003). *Full Steam Ahead*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, Inc.
- Bond, M. H. (1988). Finding universal dimensions of individual variation in multicultural studies of values: The Rokeach and Chinese Value Surveys. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 6, 1009-1015.
- Bond, M. H. (1991). Chinese values and health: A cross-cultural examination. *Psychology and Health*, 5, 137-152.
- Bond, M. H., Leung, K. in Schwartz, S. H. (1992). Explaining choices in procedural and distributive justice across cultures. *International Journal of Psychology*, 5, 27, 211-225.
- Chinese Culture Connection (1987). Chinese values and the search for culture-free dimensions of culture. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 18, 143-164.
- Collins, J. (1996). Aligning Action and Values. *Leader to Leader, Poletje 1996*.
- Collins, J. in Porras, J. I. (1991). Organizational Vision and Visionary Organizations. *California Management Review*, 34, (1), 30-52.
- Collins, J. in Porras, J. I. (1995). The Ultimate Vision. *Across the Board, Januar 1995*.
- Collins, J. in Porras, J. I. (1996). Building Your Company's Vision. *Harvard Business Review, September-oktober 1996*.
- Collins, J. in Porras, J. I. (2002). *Built to Last: Successful Habits of Visionary Companies*. New York: HarperBusiness.
- Damon, W. (2002). *Bringing in a New Era of Character Education*. Stanford: Hoover Institution Press.

- Elam, S. M., Lowell, C. R., & Gallup, A. M. (1993, October). The 23rd annual Gallup poll of the public's attitudes toward the public schools. *Phi Delta Kappan*, 75, 137-152.
- Elizur, D. in Koslowsky, M. (2001). Values and Organizational Commitment. *International Journal of Manpower*, 22 (7), 593-599.
- Fiske, A. P. (1991). The cultural relativity of selfish individualism: Anthropological evidence that humans are inherently sociable. V: M. S. Clark (ur.), *Prosocial Behavior, Review of Personality and Social Psychology*, 12, 176-214.
- Fiske, A. P. (1992). The four elementary forms of sociality: Framework for a unified theory of sociality. *Psychological Review*, 99, 689-723.
- Griseri, P. (1998). *Managing Values: Ethical Change in Organizations*. London: Macmillan Business.
- Heenan, J. (1996). *Cornerstone values – A Values Education Curriculum*. New Zealand Foundation for values Education.
- Heenan, J. (2000). Cornerstone Values – A New Zealand Values Education Initiative.
<http://cornerstonevalues.org/education.htm>
- Heenan, J. (2003). *Building Character through Cornerstone Values*. New Zealand Foundation for values Education.
- Himmelfarb, G (1995). *The Demoralization of Society*. London: Institute of Economic Affairs.
- Hitchcock, P. (1996). The practical use of vision in small teams. *Health Manpower Management*, 22, (2), 28-31.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Beverly-Hills, Sage.
- Hofstede, G. (1983). Dimensions of national cultures in fifty countries and three regions. V: J. Deregowski, S. Dziurawiec and R. Annis (eds.), *Expiscations in cross-cultural psychology*. Lisse, Netherlands: Swets and Zeitlinger.
- Hofstede, G. and Bond, M. H. (1988). The Confucius connection: From cultural roots to economic growth. *Organization Dynamics*, 16, 4-21.
- Hui, C. H., in Triandis, H. (1986) Individualism-collectivism: A study of crosscultural researchers. *Journal od Cross-Cultural Psychology*, 17, 222-248.
- Jensen, E. (1996). *Brain-based learning*. Del Mar, CA: Turning Point.
- Kagitçibasi, C. (1970). Social norms and authoritarianism: A Turkish-American comparison. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 4, 157-174.
- Kagitçibasi, C. (1996). The autonomous-relational self: A new synthesis. *European Psychologist*, 1, 180-186.
- King, M. L., Jr. (1947, January/February). The purpose of education. *Maroon Tiger* (Morehouse College, Atlanta, GA), p. 10.
Dosegljivo: www.stanford.edu/group/King/papers/vol1/470200-The_Purpose_of_Education.htm
- Kuczmariski S. s. in Kuczmariski, T. D. (1995). *Values-based Leadership: Rebuilding Employee Commitment, Performance, and Productivity*. Paramus: Prentice Hall.
- Leming, J. S. (1996). Teaching values in social studies education-Past practices and current trends. In B. G. Massialas and R. F. Allen. (Eds.). *Crucial Issues in teaching social studies*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.
- Leung, K. and Bond, M. H. (1989). On the empirical identification of dimensions for cross-cultural comparison. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 20, 133-151.
- Leung, K., Bond, M. H. and Schwartz, S. H. (1995). How to explain cross-cultural differences: Values, valences and expectancies? *Asian Journal of Psychology*, 1, 70-75.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character*. New York: Bantam Books.
- Lickona, T. (1992). *Educating for Character – How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility*. New York: Bantam Books.
- Lickona, T. (1997). *Educating for Character: The School's Highest Calling*. Georgia Humanities Council, Lecture.
- Mauro, N., Natale, S. M. in Libertella, A. F. (1999). Personal values, business ethics and strategic development. *Cross Cultural Management*, 6, (2), 22-28.
- McClellan, B. E. (1992). *Schools and the shaping of character: moral education in America*. Bloomington, IN: ERIC Clearinghouse for Social Studies/Social Science Education, 1992. ED 352 310.
- McDonald, P. in Gandz, J. (1994). Getting Value from Shared Values. *Organizational Dynamics*, Winter, 64-77.

- McNamara, C. (2002a). Basics of Developing Mission, Vision and Values Statements. http://www.mapnp.org/library/plan_dec/str_plan/stmnts.htm Dobljeno 20.6.2002. The Management Assistance Program for Nonprofits
- McNamara, C. (2002b). Strategic Planning (in nonprofit or for-profit organizations). http://www.mapnp.org/library/plan_dec/str_plan/str_plan.htm Dobljeno 20. 6. 2002. The Management Assistance Program for Nonprofits
- Murphy, M. M. (2002). *Character Education in America's Blue Ribbon Schools: Best Practices for Meeting the Challenge*. Lanham: Scarecrow Press.
- Musek Lešnik, K. in Bergant, K. (2002). *Samoevalvacija v vzgojno-izobraževalnih organizacijah*. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti.
- Musek, J. (1991). Vrednote kot predmet psihološkega proučevanja. *Anthropos*, 1-3, 233-256.
- Musek, J. (1993). *Osebnost in vrednote*. Ljubljana, Educy.
- Musek, J. (1998). Political and religious adherence in relation to individual values. *Studia Psychologica (Bratislava)*, 1998, 40, 1-2, 47-59.
- Musek, J. (2000). *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Educy.
- Musek, J. (2002a). Vrednote kot prediktorji in posredovalci verskih in političnih prepričanj. *Anthropos (Ljublj.)*, 2002, letn. 34, št. 1/3, str. 1-18.
- Musek, J. (2002b). Stevilo otrok, načrtovanje družine in vrednote. *Anthropos (Ljublj.)*, 2002, letn. 34, št. 4/6, str. 1-18.
- Musek, J. (2003). Identiteta psihologije, psihološke paradigme in konstruktivizem : perspektiva socialne paradigme v psihologiji. *Psihol. obz. (Ljublj.)*, 2003, letn. 12, št. 3, str. 79-92.
- Nanus, B. (1992). *Visionary Leadership: Creating a Compelling Sense of Direction for your Organization*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Nietzsche, F. (1969/1871). *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*. Friedrich Nietzsche, Werke in den Bänden, herausgegeben von Karl Schlechta, 6. München, Hanser, 1969 (izvirnik izšel leta 1871).
- O'Toole, J. (1996). *Leading Change: The Argument for Values-based Leadership*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Ottens, E. H. (2000). Character education. Dosegljivo: <http://www.indiana.edu/%7Essdc/chardig.htm>
- Ottens, E. H. (2002). *Developing character through literature*. Bloomington, IN: ERIC Clearinghouse on Reading, English and Communication and The Family Learning Association.
- Owen, R. G. (2001). *Organizational Behavior in Education: Instructional Leadership and School Reform (7th ed.)*. Needham Heights: Allyn and Bacon.
- Peter Wildblood Consultants. (2000a). Shared Values Process. <http://www.management-training-consultants.com/shared-values-process.htm> Dobljeno 20.5.2003.
- Peter Wildblood Consultants. (2000b). Successful Habits of Visionary Companies. <http://www.management-training-consultants.com/successful-habits-visionary-companies.htm> Dobljeno 20.5.2003.
- Peters, T. J. in Waterman, R. H. (1982). *In Search of Excellence*. New York: Warner Books.
- Pogačnik, V. (1986). Jaz, struktura osebnosti in vrednote. *Anthropos*, 1-2, 58-65
- Pogačnik, V. (1987). *LV. Lestvica individualnih vrednot*. Ljubljana, Zavod za produktivnost dela.
- Quong, T., Walker, A. in Stott, K. (1998). *Values Based Strategic Planning: A Dynamic Approach for Schools*. Singapore: Prentice Hall.
- Renchler, R. (1991). Leadership with a Vision: How Principals Develop and Implement Their Visions for School Success. *Oregon School Study Council*, 34, (5).
- Rusnak, T. (Ed.). (1998). *An integrated approach to character education*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Ryan, K. (1996). Character Education in the United States. *Journal for a Just and Caring Education* 2 (January 1996), 75-84. EJ 521 443.
- Sagiv, L. and Schwartz, S. H. (1995). Value priorities and readiness for outgroup social contact. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 437-448.
- Schaeffer, E. F. (1999). It's Time for Schools to Implement Character Education. *NASSP Bulletin*, 83 (October 1999): 1-8. EJ 594 838.
- Schwartz, S. H. (1994). Beyond individualism-collectivism: new dimensions of values. V: U. Kim, H. C. Triandis, C. Kagitçibasi, S. C. Choi and G. Yoon (eds.), *Individualism and collectivism: Theory application and methods*. Newbury Park, CA: Sage.

- Schwartz, S. H. in Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 3, 550-562.
- Schwartz, S. H. in Bilsky, W. (1990). Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 878-891.
- Schwartz, S. H. in Sagiv, L. (1995). Identifying culture-specifics in the content and structure of values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 26, 92-116.
- Scott, C. D., Jaffe, D. T. in Tobe, G. R. (1993). *Organizational Vision, Values, and Mission*. Menlo Park: Crisp Publications.
- Senge, P. (1990). *The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization*. New York: Currency Doubleday.
- Senge, P. (2000). *Schools That learn*. New York: Currency Doubleday.
- Smith, P. B. in Bond, M. H. (1998). *Social psychology across culture*. London: Prentice-Hall Europe.
- Smith, P. B. in Schwartz, S. H. (1997). Values. V: J. W. Berry, M. H. Segall in C. Kagitçibasi (eds.), *Handbook of cross-cultural psychology*, 2nd edn, Vol 3. Boston: Allyn and Bacon.
- Smith, P. B., Dugan, S. in Trompenaars, F. (1996). National cultures and managerial values: A dimensional analysis across 43 nations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 27, 231-264.
- Smith, P. B., Dugan, S. in Trompenaars, F. (1997). Locus of control and affectivity by gender nad occupational status: A 14 nation study. *Sex Roles*, 36, 51-77.
- Smith, P. B., Trompenaars, F. in Dugan, S. (1995). The Rotter locus of control scale in 43 countries. *International Journal of Psychology*, 30, 377-400.
- Snyder, K. J., Acker-Hocevar, M. in Snyder, K. M. (2000). *Living on the Edge of Chaos: Leading Schools into the Global Age*. Milwaukee: American Society for Quality.
- Spranger, E. (1930). *Lebensformen*. Halle, Max Niemeyer.
- Talbot, M. (2003). *Make Your Mission Statement Work: Identify Your Organisation's Values and Live Them Every Day*. Oxford: How to Books.
- Tarnow, E. (1998). A Recipe for Mission and Vision Statements. <http://www.refresh.com/recipe.html>
Dobljeno 27.4.2003. Refresher Publications Inc.
- Teofrast (1971). *Značajji*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Terez, T. (2002). *Meaningful Missions and Visions*. <http://www.betterworkplacenow.com/qanda1.html>
Dobljeno 14. 5. 2003. BetterWorkplaceNow.com
- Testa, M. R. (1999). Satisfaction with organizational vision, job satisfaction and service efforts: an empirical investigation. *Leadership and Organization Development Journal*, 20, (3), 154-161.
- Tracy, B. (2003). *Goals*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, Inc.
- Triandis, H. C. (1990). Cross-cultural studies of individualism and collectivism. V: J. J. Berman (ur.), *Nebraska Symposium on Motivation*, 1989.
- Triandis, H. C. (1995). *Individualism and collectivism*. Boulder, CO: Westview.
- Triandis, H. C., Kilty, K. M., Shanmugam, A. V., Tanaka, Y. in Vassiliou, V. (1972). Cognitive structures and the analysis of values. V: H. C. Triandis (ur.), *The analysis of subjective culture*. New York: Wiley.
- Turner, C. (2002). *Lead to Succeed*. London: TEXERE Publishing.
- Wallace, J., Hunt, J. in Richards, C. (1999). The relationship between organisational culture, organisational climate and managerial values. *International Journal of Public Sector Management*, 12, (7), 548-564.
- Wynne, E., in Ryan, K. (1997). *Reclaiming our schools: teaching character, academics, and discipline*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Priloga: Vprašalnik za pedagoge in študente pedagogike

SPOL	ženski	moški
STAROST		
POKLIC		

NAVODILO:

Prosimo vas, da pri vprašanjih od 1 do 3 označite odgovor, ki je po vašem mnenju najbolj ustrezen. Odgovor označite tako, da označite kvadratek pred ustreznim odgovorom tako, da ga počrtnite ali obkrožite; če želite svoj odgovor popraviti, ga prekrižajte in označite pravi odgovor. Prosimo vas, da odgovorite tako, kot vi osebno mislite in ne kot mislite, da menijo drugi.

1. Kateri kulturno civilizacijski sistem s svojo tradicijo in perspektivo najbolj opredeljuje vrednotni prostor naše družbe

☐ skupna helenistično- krščansko- novoveška kulturna tradicija Evrope in Zahoda
☐ krščanska kulturna tradicija
☐ katoliška krščanska tradicija
☐ laična tradicija novoveškega meščanstva
☐ drugo (navedite kaj)

2. Kateri gospodarski (socialno ekonomski) sistem s svojo tradicijo in perspektivo najbolj opredeljuje vrednotni prostor naše družbe

☐ tržno gospodarstvo
☐ ostanki planskega socialističnega gospodarstva
☐ mešane prvine tržnega in planskega gospodarstva
☐ drugo (navedite kaj)

3. Kateri družbeno politični sistem s svojo tradicijo in perspektivo najbolj opredeljuje vrednotni prostor naše družbe

☐ demokratični politični pluralizem (demokracija zahodnega tipa)
☐ ostanki socialističnega enopartijskega sistema
☐ drugo (navedite kaj)

4. Kaj so po vašem mnenju končni in najvišji cilji vzgoje? Skušajte jih razvrstiti po pomembnosti (tistemu, ki je po vašem mnenju najbolj pomemben, pripišite rang 1, naslednjemu 2 itd.). Če se spomnite kakšnega cilja, ki ni naveden, ga navedite in zraven pripišite, kam bi ga uvrstili po pomenu – npr. "med 2 in 3", "pred 7"...

☐ boljša družba in boljši odnosi med ljudmi
☐ uresničevanje osebnih zmožnosti in potencialov
☐ odrešitev, zveličanje
☐ oblikovanje življenjskega smisla in poslanstva
☐ duhovna rast in modrost
☐ vsestranski napredek človeštva
☐ ohranjanje in preživetje človeštva
☐ uresničevanje talentov in sposobnosti
☐ vključevanje v naravni in kozmični red
☐ oblikovanje dobrega državljana
☐ vrhunski ustvarjalni dosežki
☐ maksimalna moč in veljava v družbi
☐ drugo (navedite kaj in določite mesto pomembnosti glede na range prejšnjih ciljev)

5. Katera od navedenih sestavin vzgoje in vzgojnih ciljev po vašem mnenju največ prispeva k najvišjim vzgojnim ciljem? Skušajte jih razvrstiti po pomembnosti (tisti, ki je po vašem mnenju najbolj pomembna, pripišite rang 1, naslednjemu 2 itd.). Če se spomnite kakšne pomembne sestavine ali cilja, ki ni naveden/a, jo/ga navedite in zraven pripišite, kam bi /joga uvrstili po pomenu – npr. "med 2 in 3", "pred 7"...

☐ spoznavanje naravnih zakonitosti
☐ učenje osnovnih spretnosti za preživetje
☐ oblikovanje vrednot in vrednotnega sistema
☐ oblikovanje dobrega značaja
☐ splošna izobrazba
☐ oblikovanje svetovnega ali verskega nazora
☐ priprava za družinsko življenje
☐ spodbujanje umetniškega izražanja
☐ priprava za poklic
☐ disciplina
☐ usposabljanje za uveljavljanje v življenju
☐ spodbujanje telesnega razvoja in telesnih spretnosti
☐ drugo (navedite kaj in določite mesto pomembnosti glede na range prejšnjih ciljev)

6. Kakšna je vloga vrednot z vidika osebnostnih in družbenih standardov sodobnega sveta?

Prosimo, da pri trditvah, ki so navedene spodaj, označite stopnjo strinjanja z oceno od 1 do 5:

5 povsem se strinjam

4 precej se strinjam

3 srednje se strinjam

2 precej se ne strinjam

1 povsem se ne strinjam

Ocene vpišite v kvadrateg pred ustrezno trditvijo.

☐ vrednote so pomembne za oblikovanje osebnosti in značaja
☐ vrednote so pomembne za medsebojno sožitje in mir med ljudmi
☐ vrednote so pomembne za duhovni napredek posameznika in človeštva
☐ oblikovanje ustreznih vrednot lahko bistveno prispeva k odpravljanju negativnih in nezaželenih pojavov v družbi (kriminala, korupcije, nemorale, nasilja, konfliktov)
☐ oblikovanje ustreznih vrednot lahko bistveno prispeva k odpravljanju negativnih in nezaželenih pojavov pri posamezniku (delinkventnosti, neznačajnosti, nemoralnosti, nasilnosti, odvisnosti)
☐ oblikovanje ustreznih vrednot lahko bistveno prispeva k očuvanju naravnega okolja
☐ oblikovanje ustreznih vrednot lahko bistveno prispeva k večji kakovosti življenja
☐ oblikovanje ustreznih vrednot lahko bistveno prispeva h gospodarski stabilnosti
☐ oblikovanje ustreznih vrednot lahko bistveno prispeva k politični stabilnosti
☐ oblikovanje ustreznih vrednot lahko bistveno prispeva k nadaljnjemu razvoju demokracije
☐ oblikovanje ustreznih vrednot lahko bistveno prispeva k boljši perspektivi človeštva

7. Ali je – splošno vzeto – izkazana potreba, da se v razvitem demokratičnem svetu vrednote v večji meri vključijo v vzgojni in izobraževalni proces (podčrtajte ali obkrožite ustrezní odgovor):

DA NE DELNO

če ste odgovorili z DA ali DELNO, navedite, kateri so razlogi za večje vključevanje in kaj si lahko od tega obetamo

8. Prosimo vas, da ocenite pomembnost navedenih področij vrednot. Pomembnost vrednot ocenite na lestvici od 1 do 10: ocena 1 pomeni najmanj, ocena 10 pa najbolj pomembna področja. Obenem vas prosimo, da ocenite z oceno od 1 do 5, ali je po vašem mnenju treba navedeno področje vrednot močnejše vključiti v vzgojni in izobraževalni proces (1 zelo majhna potreba po večjem vključevanju, 5 zelo velika potreba po večjem vključevanju).

PODROČJE VREDNOT	POMEMBNOST (1-10)	POTREBA PO VKLJUČEVANJU (1-5)
življenjske vrednote (spoštovanje življenja)		

tradicionalne moralne vrednote (poštenost, odgovornost, zvestoba, spoštovanje morale in zakonov)		
verske vrednote (spoštovanje Boga in religiozne dimenzije življenja, razodete resnice, izpolnjevanje verskih dolžnosti)		
krščanske vrednote (ljubezen, upanje, vera)		
patriotske vrednote (ljubezen do domovine, nacionalni ponos)		
duhovne in kulturne vrednote (duhovna rast, modrost, kulturno življenje)		
estetske vrednote (lepota, harmonija, umetnost, glasba)		
delovne vrednote (delavnost, marljivost, storilnost)		
značajske vrednote (redoljubnost, disciplina, urejenost, čistost, skromnost)		
vrednote doseganja (ustvarjalni dosežki, uspešnost, prekašanje drugih)		
individualne vrednote (osebna svoboda, osebnostna integriteta in nedotakljivost, čast in dostojanstvo posameznika)		
vrednote reputacije (priznanost, ugled, renome, veljava, slava)		
vrednote podjetništva (podjetništvo, podjetnost, vodenje, upravljanje)		
ekonomske vrednote (dobro gospodarjenje, varčnost, smisel za dobiček, naložbe in trženje)		
lukrativne vrednote (imetje, bogastvo, denar, luksuzne dobrine)		
hedonske vrednote (veselje, sreča, udobje, zadovoljstvo, telesno uživanje)		
spoznavne vrednote (resnica, spoznavanje, znanost)		
intelektualne vrednote (izobrazba, znanje, omika, bistrost)		
družinske vrednote (družinska sreča, ljubezen do partnerja, do otrok, do staršev)		
socialne vrednote (ljubezen do bližnjega, nesebičnost, prijateljstvo, solidarnost)		
demokratične (svoboda, demokracija, strpnost, enakost, enakopravnost)		
societalne vrednote (mir, pravičnost, red, napredek)		
vrednote multikulturalnosti (sožitje med narodi in kulturami, spoštovanje drugih narodov in kultur)		
vrednote zdravja (zdravje, zdrava prehrana, telesna kultura)		
okoljevarstvene vrednote (ohranjanje narave, varovanje okolja, čisto okolje)		
druge kategorije (ev. z navedenimi primeri posameznih kategorij vrednot)		

9. Prosimo, da na ustrezen način ocenite, *koliko se vam zdijo pomembne posamezne od navedenih vrednot, koliko so po vašem mnenju dejansko prisotne v šolski situaciji in ali bi jih bilo treba v večji meri vključiti v šolski proces,*

VREDNOTE	ali so navedene vrednote pomembne (ocena od 1 do 10) 1= malo pomembne 10 = izjemno pomembne	koliko so dejansko prisotne v šolski vzgoji in izobraževanju (ocena od 1 do 5) 1=zelo malo prisotne 5=zelo močno prisotne	ali bi jih bilo treba vključiti v večji meri (ocena od 1 do 5) 1=zelo malo vključiti 5=zelo močno vključiti
poštenost			
dobrota in nesebičnost			
delavnost			
ugled v družbi			
prekašanje in preseganje drugih			
moč in vplivnost			
slava in občudovanje			
denar in imetje			
izpopolnjevanje samega sebe			
znanje			
ustvarjalni dosežki			
družabno življenje			
veselje in zabava			
polno in vznemirljivo življenje			
prosto gibanje			
enakopravnost med narodi			
enakost med ljudmi			
sožitje in sloga med ljudmi			
mir na svetu			
uživanje v umetnost			
smisel za kulturo			
dolgo življenje			
mir in počitek			
sožitje z naravo			
vera v Boga			
družinska sreča			
upanje v prihodnost			
ljubezen			
zdravje			
zvestoba			
modrost			
spoznavanje resnice			
spoštovanje zakonov			
ljubezen do domovine			
prosti čas			
dobri spolni odnosi			
udobno življenje			

razumevanje s partnerjem			
ljubezen do otrok			
modrost			
dobra hrana in pijača			
pravičnost			
spoštovanje življenja			
izpolnjevanje verskih dolžnosti			
duhovna rast			
uspeh v poklicu			
veliki dosežki v življenju			
čistost			
skromnost			
osebna nedotakljivost			
voditeljske sposobnosti			
smisel za podjetništvo			
dobro gospodarjenje			
varčnost			
znanstveni dosežki			
izobrazba			
spoštovanje in ljubezen do staršev			
prijateljstvo			
solidarnost in tovarištvo			
strpnost			
napredek			
spoštovanje drugih kultur			
zdrava prehrana			
ohranjanje in varstvo narave in okolja			
telesna kultura			

10. Prosimo, da na ustrezen način ocenite **dejanski** relativni delež posameznih dejavnikov in ustanov pri oblikovanju navedene vrednote.

Vse od navedenih dejavnikov skušajte razvrstiti po rangi, tako, da tistemu, ki največ prispeva k oblikovanju vrednote, pripišete rang 1, ostalim pa po vrstnem redu range od 2 do 6.

VREDNOTE	starši, družina	vzgojne ustanove (vrtec, šola, vzgojitelji, učitelji)	vrstniki	cerkev	druge ustanove in društva (npr. športna, umetniška...)	mediji (knjige, časopisi, radio, TV, filmi, internet...)
poštenost						
dobrota in nesebičnost						
delavnost						
ugled v družbi						
prekašanje in preseganje drugih						

moč in vplivnost						
slava in občudovanje						
denar in imetje						
izpopolnjevanje samega sebe						
znanje						
ustvarjalni dosežki						
družabno življenje						
veselje in zabava						
polno in vznemirljivo življenje						
prosto gibanje						
enakopravnost med narodi						
enakost med ljudmi						
sožitje in sloga med ljudmi						
mir na svetu						
uživanje v umetnosti						
smisel za kulturo						
dolgo življenje						
mir in počitek						
sožitje z naravo						
vera v Boga						
družinska sreča						
upanje v prihodnost						
ljubezen						
zdravje						
zvestoba						
modrost						
spoznavanje resnice						
spoštovanje zakonov						
ljubezen do domovine						
prosti čas						
dobri spolni odnosi						
udobno življenje						
razumevanje s partnerjem						

ljubezen do otrok						
modrost						
dobra hrana in pijača						
pravičnost						
spoštovanje življenja						
izpolnjevanje verskih dolžnosti						
duhovna rast						
uspeh v poklicu						
veliki dosežki v življenju						
čistost						
skromnost						
osebna nedotakljivost						
voditeljske sposobnosti						
smisel za podjetništvo						
dobro gospodarjenje						
varčnost						
znanstveni dosežki						
izobrazba						
spoštovanje in ljubezen do staršev						
prijateljstvo						
solidarnost in tovarištvo						
strpnost						
napredek						
spoštovanje drugih kultur						
zdrava prehrana						
ohranjanje in varstvo narave in okolja						
telesna kultura						

11. Prosimo, da na ustrezen način ocenite **zaželeni** relativni delež posameznih dejavnikov in ustanov pri oblikovanju navedene vrednote, torej delež, za katerega vi osebno mislite, da bi bil za oblikovanje vrednote najbolj primeren.

Vse od navedenih dejavnikov skušajte razvrstiti po rangu, tako, da tistemu, ki naj bi po vašem mnenju največ prispeval k oblikovanju vrednote, pripišete rang 1, ostalim pa po vrstnem redu range od 2 do 6.

VREDNOTE	starši, družina	vzgojne ustanove (vrtec, šola, vzgojitelji, učitelji)	vrstniki	cerkev	druge ustanove in društva (npr. športna, umetniška...)	mediji (knjige, časopisi, radio, TV, filmi, internet...)
poštenost						
dobrota in nesebičnost						
delavnost						
ugled v družbi						
prekašanje in preseganje drugih						
moč in vplivnost						
slava in občudovanje						
denar in imetje						
izpopolnjevanje samega sebe						
znanje						
ustvarjalni dosežki						
družabno življenje						
veselje in zabava						
polno in vznemirljivo življenje						
prosto gibanje						
enakopravnost med narodi						
enakost med ljudmi						
sožitje in sloga med ljudmi						
mir na svetu						
uživanje v umetnosti						
smisel za kulturo						
dolgo življenje						
mir in počitek						
sožitje z naravo						

vera v Boga						
družinska sreča						
upanje v prihodnost						
ljubezen						
zdravje						
zvestoba						
modrost						
spoznavanje resnice						
spoštovanje zakonov						
ljubezen do domovine						
prosti čas						
dobri spolni odnosi						
udobno življenje						
razumevanje s partnerjem						
ljubezen do otrok						
modrost						
dobra hrana in pijača						
pravičnost						
spoštovanje življenja						
izpolnjevanje verskih dolžnosti						
duhovna rast						
uspeh v poklicu						
veliki dosežki v življenju						
čistost						
skromnost						
osebna nedotakljivost						
voditeljske sposobnosti						
smisel za podjetništvo						
dobro gospodarjenje						
varčnost						
znanstveni dosežki						
izobrazba						

